

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет.
Кафедра раціонального використання природних ресурсів і охорони природи

Завідувач кафедри
_____доц. Рожко І.М.
„ ____ ” _____ 2023 р.

**ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТГ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНА ТА
ВІДНОВЛЕННЯ**

Магістерська робота

Виконала студентка:
ОПП “Географія”
Спеціальність: 106 – Географія
Дуда Тетяна Василівна

Науковий керівник:
доц. Блажко Н.Б

_____
(підпис)

ЗМІСТ	стор.
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ.....	7
1.1. Особливості еколого-географічного аналізу.....	7
1.2. Природні та історико-культурні ресурси як об'єкт географічних досліджень.....	10
1.3. Територіальна громада як просторова основа розташування природних та історико-культурних ресурсів.....	13
1.4. Особливості географічного дослідження природних та історико-культурних ресурсів територіальних громад.....	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ.....	20
РОЗДІЛ 3. ПРИРОДНІ ТА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗМІЩЕННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ.....	28
3.1. Природні умови.....	28
3.2. Суспільно-географічні умови та особливості історичного розвитку.....	33
РОЗДІЛ 4. ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: СТАН ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА.....	43
4.1. Природні рекреаційні ресурси.....	43
4.2. Історико-культурні рекреаційні ресурси.....	49
4.3. Сучасний стан закладів розміщення та його зміни.....	53
РОЗДІЛ 5. ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	55
5.1. SWOT-аналіз можливостей використання рекреаційних ресурсів громади.....	55
5.2. Вплив воєнних дій на стан використання природних та історико-культурних ресурсів.....	57
5.3. Шляхи оптимізації використання природних та історико-культурних ресурсів Бережанської громади.....	60

ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Важливою складовою регіональної економіки є туристична галузь, що передусім базується на наявності та раціональному використанні природних та історико-культурних ресурсів. Розширення туристичної сфери не лише створює умови для подальшого розвитку підприємницької діяльності, зниження рівня безробіття, але й зростання доходів населення, покращання їхнього матеріального становища, розвитку міських і сільських територій, збільшення надходжень до місцевих та регіональних бюджетів. Значного поштовху розвитку туристичної галузі надало проведення адміністративно-територіальної реформи у 2020 р.

Бережанщина здавна володіє величезним туристичним потенціалом, значну частину якого займає історико-культурна сфера. Завдяки цікавому історичному минулому, багатим природним та сприятливим кліматичним ресурсам територія громади є дуже сприятливою для розвитку багатьох видів туризму. Сьогодні Бережанщина залишається одним з найбільших цікавих культурних, духовних та туристичних центрів Тернопільської області.

Бережанщина перебуває в переліку регіонів, для яких туризм і рекреація може стати одними з пріоритетних галузей господарства. Тому аналіз наявного потенціалу природних та історико-культурних ресурсів є на сьогодні надзвичайно важливим дослідницьким завданням. На жаль, значні корективи вносить повномасштабне вторгнення Росії, адже рекреація і туризм зазнали, мабуть, найбільшого спаду серед інших галузей господарства

Актуальність цієї магістерської роботи полягає в тому, що розвиток туризму на базі наявних природних ресурсів та історико-культурної спадщини може значною мірою поліпшити нинішню складну соціально-економічну ситуацію у регіоні. Адже не викликає жодного сумніву те, що зростання туристичних потоків зумовить збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей місцевої економіки, стимулюючи їх розвиток та приріст виробництва.

Метою цього магістерського дослідження є географічний аналіз природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів Бережанської

територіальної громади як основи для розвитку рекреаційної і туристичної діяльності.

Для досягнення мети слід розв'язати такі дослідницькі завдання:

– визначити головні положення еколого-географічного аналізу як теоретичної основи дослідження рекреаційних ресурсів, показати особливості дослідження рекреаційних ресурсів окремої територіальної громади;

– дослідити природні та суспільно-географічні умови Бережанської громади як передумову формування рекреаційних ресурсів;

– проаналізувати сучасний стан природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів;

– запропонувати шляхи покращення використання рекреаційних ресурсів Львівської області.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є природні та історико-культурні ресурси Бережанської територіальної громади Тернопільської області.

Предметом дослідження є сучасний стан природних та історико-культурних ресурсів Бережанщини та шляхи оптимізації їхнього використання.

Під час підготовки магістерської роботи було використано такі *методи дослідження*: систематичні, статистичні, порівняльно-географічні, історичні, картографічні, методи комп'ютерної обробки інформації.

Магістерська робота складається з п'яти розділів.

У першому розділі визначено головні концептуальні особливості еколого-географічного аналізу, який використовується як теоретична основа дослідження, визначено обсяг поняття рекреаційних ресурсів, їхню структуру, з'ясовано особливості дослідження рекреаційних ресурсів окремої територіальної громади.

У другому розділі наведено головні особливості методики оцінювання потенціалу рекреаційних ресурсів територіальних громад.

У третьому розділі проведено характеристику природних та суспільно-географічних умов Бережанщини як передумови сучасного стану рекреаційних ресурсів.

Четвертий розділ містить відомості про сучасний стан природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів Бережанської громади.

У п'ятому розділі запропоновано шляхи оптимізації стану використання рекреаційних ресурсів Бережанщини, проведено SWOT-аналіз рекреаційних ресурсів громади та також показано зміни, пов'язані з воєнними діями в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Особливості еколого-географічного аналізу

Зростання антропогенної трансформації довкілля в другій половині ХХ – на поч. ХХІ століття внаслідок інтенсифікації природокористування стала головною причиною посиленої уваги географічної науки до вивчення взаємодії суспільства і природи. З цим пов'язані процеси гуманізації та екологізації сучасної географії і, зокрема, розвиток такого актуального напрямку еколого-географічних досліджень, як рекреаційна географія.

Еколого-географічні дослідження головним чином спрямовані на вирішення екологічних проблем людини. До еколого-географічних досліджень відносять ті наукові пошуки в географії, які ґрунтуються на інтегративному поєднанні концепцій, теорій, змістовних специфік і методологічних прийомів географічного та екологічного підходів. До еколого-географічних належать також геоекологічні дослідження, що ґрунтуються на географо-екологічному підході, характерними рисами якого є біото- та антропоцентризм, аксіологічність, що важливо не стільки для географічної науки, як для інших наук і суспільної практики [37].

Різновидом еколого-географічного досліджень є еколого-ландшафтознавчі, що базуються на наукових засадах ландшафтознавства і використанні екологічного підходу, та ландшафтно-екологічні, які ґрунтуються на ландшафтно-екологічному підході. Загалом екологічний підхід, ідеї і методи екології у географії та ландшафтознавстві використовують як у загальнонауковій, так і прикладній сферах. Хоча ці сфери тісно взаємопов'язані, застосування екологічних уявлень у кожній з них має певні особливості.

Специфіка і складність еколого-географічного підходу зумовлюють багатогранність еколого-географічних досліджень. Це пов'язано з їхньою варіантоцентричністю, багатосуб'єктивністю, поліструктурністю об'єкта і

предмета дослідження. Незважаючи на це, головні поняття і положення концепції еколого-географічних досліджень сьогодні сформульовані достатньо чітко і повно. Їх можна взяти за основу в конкретному еколого-географічному дослідженні, зокрема у тому випадку, коли об'єктом таких досліджень є природні та історико-культурні ресурси певної території.

Базовою методологічною концепцією таких еколого-географічних досліджень є еколого-географічний аналіз, спрямований на пізнання просторово-часової організації природних ресурсів території. Одним з актуальних напрямків використання такого аналізу є застосування його до вирішення екологічних проблем людини з метою поліпшення навколишнього природного середовища. З цим пов'язуються і подальші перспективи еколого-географічного аналізу [24].

Традиційно слід розрізняти дві точки зору на розуміння змісту терміна “еколого-географічний” – широке і вузьке. Згідно першого, загального тлумачення еколого-географічні проблеми і пов'язані з ними відповідні дослідження охоплюють широке коло як ресурсних так і чисто екологічних (пов'язаних з погіршенням середовища життєдіяльності людей). При цьому дослідники цілком слушно виділяють два аспекти – природно-екологічний і соціально-екологічний. З огляду на це еколого-географічні дослідження повинні ґрунтуватися на інтеграційних засадах еколого-природничого і еколого-соціального аналізів.

Еколого-географічний аналіз, як методологічна концепція дослідження екологічних проблем людини, її екологічних умов життєдіяльності, її навколишнього природного середовища ґрунтується на теоретико-методологічних положеннях екологічної та рекреаційної географії, ландшафтознавства, , використанні екологічного, еколого-ландшафтознавчого та інших підходів. Об'єктом такого аналізу найчастіше є території різних рангів, головним суб'єктом – людина з комплексом її екологічних проблем, предметом – сучасні екологічні стани території. Метою такого еколого-географічного аналізу є оцінка стану природних територій з погляду

екологічних проблем суспільства, тобто придатність їх для життя й діяльності та обґрунтування шляхів поліпшення природного довкілля.

Еколого-географічний аналіз методологічно ґрунтується на загальнофілософських та наукових підходах, методах та конкретно-наукових методичних розробках. Цей аналіз базується на таких загальнонаукових підходах, як генетичний, системний, екологічний та інші, а також на методах синтезу, аналізу, індукції, дедукції, порівняння, спостереження, моделювання тощо. Особливе місце в еколого-географічних дослідженнях посідає загальнонауковий системний підхід, який знаходить місце в географії в таких двох різновидах: екологічному і геосистемному підходах [37].

Аналіз розвитку екологічних уявлень, взаємовідносин суспільства та природи знаходимо в працях В. Сочави, І. Герасимова, А. Ісаченка, В. Солнцева, В. Преображенського, В. Пащенко, А. Мельника [13, 44].

Однією з теоретичних проблем еколого-географічного аналізу є формуванням відповідного поняттєво-термінологічного забезпечення. Нині воно перебуває на стадії активної розробки, тому низку термінів і понять еколого-географічних досліджень трактують неоднозначно.

Еколого-географічний аналіз – це дослідження екологічних умов життєдіяльності людини, її екологічних проблем, екологічних ситуацій, навколишнього природного середовища певної території, виділеної за природними чи природно-господарськими критеріями, з метою поліпшення стану природного довкілля, збереження та відтворення потенціалу окремих ландшафтних комплексів [34].

Під терміном “*довкілля*” розуміють природне оточення людини, сукупність природних умов, явищ і процесів, у яких відбувається їх життєдіяльність. З ландшафтно-географічного погляду навколишнє природне середовище або довкілля, це природні чи антропогенно змінені ландшафтні комплекси, які здатні самоорганізовуватися і саморозвиватися.

Природні умови, які впливають на життя, здоров'я, виробничу чи господарську діяльність людей, називають екологічними умовами. Оскільки ці умови є сукупністю властивостей ландшафтного середовища, то їх доцільніше

називати *ландшафтними екоумовами*. Крім ландшафтних розрізняють соціальні, економічні і техногенні екоумови. Таким чином, *ландшафтні екоумови* – це сукупність природних та зумовлених антропогенною діяльністю суспільства властивостей природних територіальних комплексів (ПТК), які впливають чи можуть у майбутньому впливати на життєдіяльність людини. Конкретні властивості, що мають екологічне значення, є екологічними факторами, які можна схарактеризувати тими чи іншими екологічними параметрами.

1.2. Поняття про природні та історико-культурні ресурси

Географічне розташування об'єкта дослідження є одним з чи не найважливіших ресурсів розвитку рекреаційного господарства. Окрім цього, кожна територія характеризується певними специфічними ресурсами, які називаються рекреаційними.

Рекреаційні ресурси – це об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, що використовуються або можуть у майбутньому бути використані для розвитку рекреації і туризму. Вони є матеріальною основою формування територіальних рекреаційних систем (ТРС) різних типів і таксономічних рангів [3].

Головною властивістю рекреаційних ресурсів є їхня здатність відновлювати і розвивати не лише духовні, але й фізичні сили людини. Ці ресурси придатні як для прямого, так і для опосередкованого споживання, надання різних послуг курортно-лікувального, утилітарного і туристського характеру.

Рекреаційні ресурси поділяються на дві основні групи: природні та історико-культурні.

До природних рекреаційних ресурсів відносять природні та природно-антропогенні геосистеми, природні об'єкти, явища й процеси, що володіють не лише внутрішніми а й зовнішніми властивостями та характерними рисами для організації сезонної чи цілорічної рекреаційної діяльності. У групі природних

рекреаційних ресурсів дослідники найчастіше виділяють кліматичні, ландшафтні, рельєфні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші ресурси. У свою чергу кожен із цих видів складається з окремих підвидів, до прикладу бальнеологічні ресурси найчастіше поділяють на мінеральні води різного хімічного складу, а відтак, і різноманітної лікувальної дії.

До історико-культурних рекреаційних ресурсів найчастіше відносять рекреаційно привабливі пам'ятки історії, архітектури, археології, місця, що пов'язані з життям чи діяльністю місцевих видатних історичних осіб, території, де збереглися в природному чи мало зміненому стані яскраво виражені етнографічні особливості, культові споруди, музеї, картинні галереї тощо. Усі ці рекреаційні ресурси часто приваблюють людей з метою задоволення їхніх культурних чи духовних потреб і здатні задовольнити їхнє прагнення до пізнання, зміни в довіллі для психофізіологічного відновлення особистості.

Матеріально-технічне забезпечення рекреаційної чи туристичної діяльності найновішими основними фондами, щораз виразніше втручання економічних чинників у цю сферу господарства, якісні і кількісні зміни у природному та історико-культурному довіллі, які планомірно здійснює людина, викликають необхідність виділення в окрему групу соціально-економічних рекреаційних ресурсів. До них часто відносять матеріально-технічну базу рекреації й туризму, відповідну транспортну інфраструктуру, наявність трудових ресурсів тощо, а також різні аквапарки, плавальні басейни, стадіони, тенісні корти і т. ін. Відсоток таких штучно створених чи змінених людиною рекреаційних ресурсів останніми роками невпинно зростає [5].

Поняття “рекреаційні ресурси” є не лише географічним, а й історичним поняттям. Тому протягом історичного часу виникали, виникають і будуть виникати щораз нові види і підвиди рекреаційних ресурсів.

Для рекреаційної географії вагоме значення має комплексна і спеціалізована оцінка рекреаційних ресурсів певної території. Значною мірою вона часто має суб'єктивний характер і залежить від досвіду, інтелектуального та освітнього рівня дослідника. Оцінюються такі рекреаційні ресурси зазвичай якісно, кількісно, з використанням бальної оцінки.

Використання природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів виконує три найважливіші функції: соціальну, економічну і природоохоронну. *Соціальна функція* – це задоволення специфічних потреб суспільства у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, яке сприяє зміцненню його фізичного і розумового здоров'я. *Економічна функція* полягає, передусім, у відновленні робочої сили людини. Завдяки зняттям рекреаційною діяльністю чи туризмом значною мірою підвищується працездатність, зростає фонд робочого часу, що у свою чергу сприяє зростанню продуктивності праці. До економічної функції також належать і розширення сфери застосування праці і прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях, як інтенсивного рекреаційного природокористування так і на інших територіях. *Природоохоронна функція* полягає в попередженні чи зменшенні ступеня деградації природних комплексів під впливом антропогенної діяльності, у тім числі і рекреаційної.

Учасникам рекреаційної діяльності часто притаманна внутрішня здатність до порівняння. Відвідавши хоча б декілька рекреаційних чи туристичних об'єктів, вона без сумніву прагнучиме порівняти їхню якість. Для такої якісної оцінки багатьох явищ та процесів, у тім числі рекреаційних чи туристичних ресурсів найчастіше використовують такі прикметники: “найкращий”, “кращий”, “гірший”, “найбільший”, “більший”, “найпривабливіший”, “середньо сприятливий”, “більш вигідний” тощо. Якісна оцінка в туризмі використовуватиметься й надалі. Така якісна оцінка, хоча й досить часто є суб'єктивною, однак у багатьох випадках значною мірою впливає на загальну оцінку рівня привабливості чи атракційності як окремих рекреаційних об'єктів, так і певних в цілому.

Кількісна оцінка визначає характеристику рекреаційних ресурсів у певних загальноприйнятих одиницях (до прикладу, метрах, кілометрах, г/л) чи з певними показниками (температура, солоність, рівень забрудненості води, глибини прибережних вод, кількість опадів тощо). Оцінюючи до прикладу рекреаційну привабливість пляжів Батумі порівняно з пляжами Одеси, можна оцінити одеські пляжі вище, бо там сухіший клімат влітку та нявний пісок, а не

галька, а відтак можна порівняти кількість опадів у міліметрах у липні в Одесі і Батумі, чи порівняти вологість повітря у обидвох місцях в абсолютних показниках [16].

Бальна оцінка знаходиться десь посередині між якісною і кількісною. На основі суб'єктивної дії розробки оціночних шкал той чи інший вид або підвид рекреаційних ресурсів отримує певний бал. Найбільш уживаною є 5-ступенева бальна шкала. Вона відповідає якісній оцінці “найкращий”, “вище середнього”, “середній”, “нижче середнього” і “найгірший”.

Вартісна оцінка рекреаційних ресурсів на сьогодні передусім переважає в дослідженнях, спрямованих на їхнє господарське освоєння. Інвестиції в цю сферу найчастіше спрямовуються на використання найпривабливіших ресурсів, які, зазвичай, мають і найвищу ціну. Постійне зростання цін на рекреаційні ресурси є актуальним напрямком досліджень.

В. Стафійчук (2003), пропонує для оцінки й аналізу природних та історико-культурних ресурсів використовувати такі методи: нормативно-індексні, балансові, графічні, картографічні, методи бальної оцінки, експертні, порівняльно-географічні, статистичні або математико-статистичні методи (аналіз порогів, факторний, кореляційний, регресійний аналізи, кластерні методи, метод потенціалів, латентно-структурний метод, метод просторових дифузій, метод Беррі), методи математичного моделювання тощо [28].

1.3. Територіальна громада як просторова основа розміщення природних та історико-культурних ресурсів.

Первинним суб'єктом у системі місцевого самоврядування є територіально громада. У наукових дослідженнях існують різні підходи до визначення та трактування цього поняття. Аналіз численних його визначень дає підстави виділити такі критерії визначення територіальної громади, які ґрунтуються на тій чи іншій ознаці місцевої спільноти чи їхній сукупності: територіальний, соціологічний, конституційно-правовий і комплексний чи системний.

Згідно територіального критерію визначення сутності територіальної громади (ТГ) пов'язане з використанням такої ознаки, як постійне проживання людей на території певного населеного пункту. Так, у чинному законодавстві ТГ визначається як головний суб'єкт самоврядування, який складається з жителів села (кількох сіл), селища чи міста, місцева спільнота – населення муніципального утворення, об'єднане метою здійснення місцевого самоврядування у відповідному поселенні або території [33]. У Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні”, *територіальна громада* визначена як жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний спільний адміністративний центр. Таке визначення ТГ використовується не лише в багатьох сучасних дослідженнях проблем місцевого самоврядування, але й поступово займає своє місце у географічних дослідженнях.

На жаль, поки що сьгоднішні територіальні громади України значною мірою не завжди є життєздатними і все ще далекі від того, щоби бути автономними від держави. На практиці не кожне село, селище, чи навіть місто є самодостатньою адміністративно-територіальною одиницею, а його жителі – самостійною ТГ. Це передусім, обумовлено дещо авторитарним ставленням державного апарату до місцевого самоврядування, яка найчастіше розглядає його з позицій збереження контролю за усіма рівнями управління. Важливу роль у цьому відіграє і менталітет населення, яке не сприймає його місцеві органи як представників влади і волі громадян, і часто вважає, що місцеве самоврядування – це лише ще один засіб впровадження державної політики на місцевому рівні.

Важливе значення мають різноманітні дослідження ресурсного потенціалу новостворених ТГ, у тім числі туристичних. До недавнього часу основними ініціаторами формування та просування туристичних продуктів як на національному, так і на регіональних ринках були або великі міста, або органи влади на рівні областей, районів. У випадку перших, подекуди траплялися навіть спроби налагодження зв'язку із громадами сусідніх

невеликих міст та сіл з метою пошуку платформ для отримання взаємної вигоди від координації зусиль із розвитку туристичного напрямку. Хоча така співпраця була радше виключенням із правила та мала неофіційний характер – не формалізувалась жодними договірними відносинами або, тим більше, не передбачала заснування якихось надтериторіальних суб'єктів у рамках поглиблення такої співпраці (наприклад, комунальних підприємств чи неприбуткових організацій). Однак, ці поодинокі факти взаємодії слугують свідченням обґрунтованості позиції авторів щодо необхідності співпраці територіальних громад у формуванні комплексної пропозиції туристичного продукту

Значна частина новостворених територіальних громад володіє достатніми потенційними можливостями для розвитку туристично-рекреаційної галузі, що, у свою чергу, у майбутньому забезпечить покращення економічних та соціальних передумов розвитку території ТГ. Наявний туристично-рекреаційний потенціал за умови державної підтримки та сприяння влади на місцях, в майбутньому стимулюватиме розбудову туристичної інфраструктури, що збільшить частку туризму в економіці регіону. З огляду на розташування громади, екологічну безпеку території та низку інших чинників, варто віднести туризм до пріоритетних галузей господарства громади. При цьому, слід врахувати новітні світові тенденції в розвитку галузі, залучати сучасні технології, іноземні інвестиції, міжнародні проєкти, що дозволить у порівняно короткий період забезпечити фінансову стабільність та вирішення ряду соціальних проблем регіону.

Аналізуючи туристично-рекреаційні можливості окремих громад, слід відмітити наявність ряду спільних проблемних питань: незначна кількість засобів розміщення (готелі, міні-мотелі, агросадиби, кемпінги тощо), слабка конкурентоспроможність ресторанного господарства (відсутність ребрендингу), низька ефективність об'єктів сфери розваг, слабкий розвиток залізничного сполучення, погана якість дорожнього покриття автомобільних доріг, відсутність інфраструктурного облаштування та інформаційного забезпечення привабливих для відвідування туристами об'єктів природної та історико-

культурної спадщини та природно-заповідного фонду, не розвинений на достатньому рівні сільський туризм.

Як свідчать актуальні дані Міністерства розвитку громад та територій, практика налагодження співпраці адміністративно-територіальних утворень низового рівня набуває все більшого масштабу. Цьому сприяють як прямі, так і опосередковані стимули з боку держави, однак поступово вигода від такої співпраці стає усвідомленою на громадами й поза такими стимулами.

1.4. Особливості географічного дослідження природних та історико-культурних ресурсів територіальних громад.

Показники ефективності функціонування різних територіальних громад передусім базуються на врахуванні таких двох показників: безмежності потреб та обмеженості ресурсів для їхнього задоволення. Таке протиріччя є важливим спонукальним мотивом для пошуку шляхів забезпечення максимально можливої кількості потреб при використанні мінімально можливої кількості ресурсів.

У рекреаційній географії напрацьовано значну кількість різноманітних наукових розробок, присвячених дослідженню функціонування рекреаційного чи туристичного господарства, або окремих його складових. Так вивченням різних аспектів ефективності функціонування рекреаційних територій займались такі провідні вчені: С. Кузик, [29], М. Крачило, [27], М. Мироненко [38], М. Мальська [34-35], С. Попович [45], М. Рутинський [49-50]; проблеми використання умов формування рекреаційного господарства досліджували О. Смаль [52], В. Стафійчук [56], Н. Фоменко [57], І. Яковенко [59] та інші.

Однак, з появою нових чинників розвитку сфери відпочинку та туризму, залученням у рекреаційне природокористування щораз нових ресурсів і територій, зміною парадигм розвитку окремих галузей економіки та суспільства, появою нових методів наукового дослідження, а також у зв'язку із найновішими подіями, що мали місце у цій сфері (зміною форм власності на підприємства рекреаційного, готельного, ресторанного господарства, майже повною відмовою від утримування санаторно-курортних чи інших

рекреаційних закладів, що перебували на балансі окремих підприємств чи відомств) поступово виникла потреба щоразу повертатись до проблем оцінки економічної ефективності, перегляду її критеріїв та складових, які стосуються не лише результатів, але й витрат, застосування нових методів оцінки і вимірювання економічної ефективності рекреаційної діяльності.

Однією із найважливіших складових загальної економічної ефективності рекреаційного й туристичного господарства є ефективність його територіальної організації – ступінь використання ресурсних, інфраструктурних, економічних, соціальних, екологічних та управлінських переваг (особливостей) території для формування деякого оптимального об'єму рекреаційних послуг та товарів рекреаційного призначення шляхом мінімально можливих витрат ресурсів (природних, кадрових, економічних та ін.). На сьогоднішній день такі дослідження плануються і проводяться на рівні територіальних громад [14]. Значного поштовху таким дослідженням надало проведення в Україні у 2020 р. адміністративно-територіальної реформи.

Тому, постійне врахування рекреаційних чи туристичних особливостей досліджуваної території може виступати своєрідним каталізатором, що скорочує час, необхідний для її створення та доведення до споживача, чинником, що скорочує ресурсні витрати або й зовсім запобігає їм. Таким чином, першим кроком забезпечення ефективності розвитку рекреаційного господарства має бути комплексна оцінка території регіону (у нашому випадку територіальної громади).

Вирішенню цього дослідницького завдання має сприяти розроблення алгоритму дослідження потенційних можливостей формування та територіальної організації рекреаційного господарства окремої територіальної громади.

Принципами для створення такого алгоритму дослідження рекреаційного потенціалу ТГ можуть бути:

- застосування сукупності системного та регіонального підходів;
- використання новітніх загальнонаукових та спеціально наукових методів дослідження потенціалу рекреаційних ресурсів;

- багатоваріантності опису (застосування кількох прийомів чи методів для оцінки різноманітних об'єктів чи явищ);
- принцип цілісності та взаємопов'язаності;
- принципи ієрархічності, послідовності й цілеспрямованості;
- покращення доступу до даних для обрахунків;
- можливості практичного застосування отриманих результатів.

З огляду на існування різноманітних особливостей території регіону, які важливі для дослідження туристичного потенціалу така характеристика може визначалась за такими напрямками: ресурсно-екологічному; соціально-демографічному; економічно-інфраструктурному; управлінському.

Кожен з вищезгаданих напрямків передбачає розгляд окремих блоків чи питань з використанням різних методів, способів обрахунку та оцінки, що передусім базуються на аналізі інформації з різноманітних джерел, та націлені на отримання певних дослідницьких результатів [15].

Одним з найперших кроків такого рекреаційного дослідження може бути оцінка придатності території ТГ для розвитку рекреаційного господарства або окремих його видів з точки зору впливу природних чинників на людський організм. Така її характеристика може базуватися головно на основі вивчення та дослідження публікацій курортологів, кліматологів, геоморфологів, ландшафтознавців та інших природодослідників. Оцінити ступінь придатності території ТГ чи іншого регіону для організації відпочинку допоможе також виявлення територіальних відмінностей у забезпеченості природно-рекреаційними ресурсами. Матеріальним виразом природно-рекреаційного потенціалу є його грошова оцінка. На її основі можна провести ранжування території за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними рекреаційними ресурсами. Однак, це не дасть повного уявлення про їхню кількість, якість, розміри, розташування і привабливість, оскільки оцінюється територіальна громада загалом), а не кожний окремий рекреаційний об'єкт зокрема. Тому в нашому магістерському дослідженні ця проблема лише частково знята шляхом переліку особливо цінних у рекреаційному відношенні

природних об'єктів, а також співвідношення грошової оцінки рекреаційних ресурсів та площі рекреаційних земель в розрізі старостинських округів.

Спробою вирішення цієї проблеми також була і характеристика природно-ресурсного потенціалу території громади, що базувалась на оцінці об'єктів ПЗФ за обраними параметрами. Проте, поза увагою залишилося ще чимало цікавих природних об'єктів, придатних для розвитку тих чи інших видів рекреаційної діяльності. Це ще раз актуалізує питання розробки державного кадастру природних рекреаційних ресурсів [9].

Екологічний блок питань розглядається з точки зору оцінки стану довкілля громади, оскільки він є одним з найвагоміших чинників, що визначає рівень рекреаційної привабливості території, а відтак і формування територіальної структури рекреаційного господарства. Для надання повної екологічної характеристики ТГ в рекреаційному контексті важливо враховувати чинники не лише суто техногенного, але й природного характеру, що впливають на її формування.

Розділ 2.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНИХ Т ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ.

Наукове пізнання завжди носить переважно системний характер, оскільки наука не лише здобуває знання і реєструє їх за допомогою різних методів, а й прагне пояснити їх за допомогою гіпотез, законів, теорій тощо. Наукове пізнання чи дослідження має систематичний, послідовний і контрольований характер, тому йому властиві строга доказовість та достатня обґрунтованість отриманих результатів, а також достовірність висновків. Воно, як будь-яке інше соціальне явище, має власну визначену та складну структуру, що виражається в діалектичній єдності стійких взаємозв'язків її елементів.

До головних структурних компонентів наукового дослідження належать: суб'єкт пізнання, об'єкт наукового дослідження, його засоби і методи. З іншого боку, в науковому дослідженні можна виокремити такі структурні елементи, як емпіричний і теоретичний рівні пізнання, постановка наукових проблем і вироблення гіпотез, формулювання наукових законів, принципів і теорій. Проблема методу і методології наукового дослідження здавна привертала увагу мислителів, учених і філософів, починаючи з античної епохи. Однак ґрунтовний аналіз методів і засобів наукового пізнання активно здійснюється лише за останні півстоліття.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – вчення, знання) – це вчення про правила мислення під час формулювання науки, проведенні наукових досліджень. Під методологією науки насамперед розуміється вчення про наукові методи пізнання або система наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір засобів, прийомів і методів дослідження. Існує й інший, більш вузький погляд на методологію науки, коли вона розглядається як теоретична база деяких спеціальних, часткових прийомів і засобів наукового пізнання, наприклад, методологія управління, методологія ціноутворення тощо, але в цьому разі доцільніше говорити про методику пізнання і дій. Головною метою методології науки є дослідження тих засобів,

методів і прийомів наукового дослідження, завдяки яким суб'єкт наукового пізнання отримує нові знання про реальну дійсність. Під методологічною основою наукового дослідження слід розуміти головні, фундаментальні положення, на яких воно ґрунтується. Методологічні основи науки завжди існують поза нею і не виводяться із самого дослідження. Необхідно також зазначити, що результати наукової і практичної діяльності людей залежать не лише від того, хто діє (суб'єкт пізнання) або на що спрямована пізнавальна діяльність (об'єкт пізнання), а й від того, якими способами, прийомами і засобами здійснюється пізнавальний процес. Мова йде про вирішення проблеми методу наукового пізнання або дослідження, котра завжди була і є в центрі уваги науковців.

Розробка методичних основ географічного дослідження рекреаційного потенціалу та рекреаційних ресурсів територіальних громад є досить складним дослідницьким завданням. Науковці зазвичай виділяють декілька підходів до вивчення рекреаційного потенціалу території. До прикладу Н. Мироненко, І. Твердохлебов [38] рекомендують проводити комплексну рекреаційну оцінку природних і культурно-історичних ресурсів. Оцінку природно-ресурсного потенціалу території для рекреації й туризму розглядали М. Ігнатенко, М. Крачило [27]. Суспільно-географічні дослідження рекреаційної діяльності в Україні провадили такі вчені, як О. Бейдик [2-3], В. Кравців [25-26], М. Крачило [27], С. Кузик [29], Н. Мироненко [39], І. Смаль [52], О. Шаблій [58], та ін.

З огляду на специфіку рекреаційного потенціалу території більшість дослідників у сфері рекреаційної географії, зокрема Н. Стецько, пропонує вивчати його в два етапи [52].

На першому етапі дослідження варто виділити рекреаційний потенціал території (РПТ) як єдине ціле і чітко визначити його територіальні межі. В план такого дослідження повинні входити лише ті компоненти природи і культурно-історичні об'єкти, які використовуються чи в подальшому можуть бути використані в рекреаційних чи туристичних цілях. Виділення РПТ часто ускладнене тим, що територію територіальної громади використовують не

лише для рекреації, вона є складовою частиною лісопромислових, агропромислових та багатьох інших господарських комплексів. У таких випадках можна говорити про взаємний вплив на формування різних типів комплексів, які поєднані між собою певними зв'язками та пов'язані з іншими видами природно-ресурсного потенціалу. За критерій визначення територіальних меж РПТ більшість учених приймають інтенсивність рекреаційної діяльності території. Можливим також на цьому етапі є й визначення економіко-географічного РПТ, який охоплює займану площу; просторове розміщення; розміщення щодо найбільших міст чи міських агломерацій, головних транспортних магістралей, найбільш популярних туристичних маршрутів загальнодержавного та міжнародного значення.

На другому етапі варто проаналізувати галузеву й компонентну структуру РПТ, а саме особливості природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів з погляду розвитку різних видів рекреації та їхньої ролі в структурі господарства громади. Першою ланкою такого дослідження може бути вивчення концентрації певних видів рекреаційних ресурсів на території ТГ, ступінь їхньої освоєності чи зміненості, доцільність подальшого освоєння та можливість розвивати нові види рекреації. Друга ланка компонентного дослідження РПТ – аналіз ролі всіх рекреаційних ресурсів у формуванні різних галузей рекреації, а також виявлення перспективних рекреаційних чи туристичних ресурсів, дослідження їхнього можливого впливу на розвиток нових видів рекреації. Важливо також виділити головні рекреаційні галузі, які розвиваються на основі використання РПТ, і з'ясувати їхнє місце в галузевій та територіальній структурі господарства області. Це дасть змогу визначити ступінь впливу тих чи інших видів рекреаційних ресурсів на формування компонентної структури РПТ, а також порівняти його з іншими видами потенціалів досліджуваної території. Третя ланка компонентного дослідження РПТ полягає в розробці можливих потенційних шляхів подальшого розвитку тих видів чи підвидів рекреації, яким відповідають найбільш сприятливі рекреаційні ресурси і рекреаційне природокористування.

Один з варіантів методики оцінки природного рекреаційно-ресурсного потенціалу певної території навів О. Бейдик [3-4]. Численні характеристики природно-ресурсного потенціалу тут зроблені в розрізі областей і АР Крим, їх варто безпосередньо використовувати не лише в регіональних, але й в локальних рекреаційно-географічних дослідженнях. Надалі наведено головні характеристики природно-антропогенних рекреаційних ресурсів, які є найважливішими під час географічних досліджень території територіальної громади [3].

У природному блоці О. Бейдик виділив такі складові природні ресурси: геологічні (спелеологічні), орографічні, кліматичні, гідрографічні, рослинні, ресурси тваринного світу. Вибір цієї групи відображає вагомість цих ресурсів для організації рекреаційної та туристичної діяльності.

Під час оцінювання орографічних ресурсів рельєфу до уваги бралися якісні характеристики рельєфу, враховувалися найвідоміші гірські вершини в межах тієї чи іншої області. Кліматичні ресурси автор пропонує оцінювати за такими показниками:

- 1) середня температура липня;
- 2) тривалість періоду з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$;
- 3) річна кількість опадів [3].

У випадку оцінювання гідрографічних ресурсів враховувалися площі, актуальних смуг та акваторій річок, озер, водосховищ та інших придатних водних об'єктів. Під час бальної оцінки рослинних ресурсів до уваги брали лише дві характеристики лісопокритої площі території (лісам як найвагомішому для організації рекреації та туризму типу рослинності віддавали перевагу порівняно з іншими типами рослинності – рослинністю степів, луків, боліт чи пасовищ або багаторічних насаджень):

- 1) площі земель лісогосподарського призначення;
- 2) показник залісненості території громади.

Інтегральний бал природного блоку визначили як суму складових балів покомпонентної оцінки.

За основу бальної оцінки природно-антропічних рекреаційних ресурсів (геосистем, у складі яких трапляються природні й антропогенні об'єкти, які використовують у туристично-рекреаційному господарстві, – природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, ботанічні сади, зоологічні, дендрологічні, регіональні ландшафтні парки) було взято площу природоохоронних територій для регіонів України. Рекреаційній оцінці підлягали території, які за властивостями довкілля, призначенням і станом ПТК можна розглядати як потенційні ресурси рекреації та лікування (оздоровлення). Рекреаційна придатність ПТК виявляється стосовно окремих видів рекреації. Характер поєднання ресурсів і параметри компонентів довкілля часто визначають можливу спеціалізацію чи профіль рекреаційного використання території адміністративної області [15].

Природний потенціал рекреації ТГ органічно доповнюється багатим розмаїттям пам'яток історії, культури, архітектури. Історико-культурні туристичні ресурси (ІКТР) – це пам'ятки історії і культури, що створені людиною, мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності. До них належать пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки і пам'ятки народної творчості. С.П. Кузик запропонував бальну систему оцінок ІКТР. У цій бальній системі подано 13 підгруп, які отримані в результаті структуризації п'яти підвидів ІКТР. Кожна із підгруп характеризується цілком логічним набором показників, які оцінюються за п'ятибальною шкалою [29].

До суспільно-історичних рекреаційних ресурсів належать також архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві ресурси, яким часто притаманна своя особлива специфіка, ексклюзивний пізнавальний потенціал, методика дослідження. Суспільно-історичні рекреаційні ресурси є однією з головних складових туристичного потенціалу території, важливим компонентом змісту загально географічних чи туристичних карт. З аналізу опублікованих картографічних творів і спроб окреслити властивості об'єкта, які визначають його рекреаційну цінність, можна зробити висновок, що пам'ятки історії та культури повинні мати на карті області такі ознаки:

- матеріальність (чи втілена пам'ятка в матеріальний об'єкт);
- ступінь збереженості;
- форму, призначення і спосіб використання;
- хронологію;
- значення (цінність).

Окрім цього, окремі види пам'яток можуть мати й інші ознаки:

- зв'язок з історичними подіями та життям окремих видатних осіб, що проживали на території області;
- тип історичної події (для пам'ятників і пам'ятних місць);
- архітектурний стиль тощо.

Розгорнута й більш деталізована методика дослідження архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів розроблена О.О. Бейдиком [3]. Основою бальної оцінки згідно цієї методики архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів – кількість найвизначніших архітектурно-містобудівних споруд. Зрозуміло, що вона є однією з перших спроб методологічного осмислення феномена пам'яток архітектури у вітчизняній рекреаційній географії.

У випадку бальної оцінки інфраструктурних рекреаційно-туристичних ресурсів варто розглянути такі показники:

- 1) кількість закладів оздоровлення та довготривалого відпочинку;
- 2) кількість туристичних готелів ті інших закладів розміщення.

Бал оцінки інфраструктурного блоку адміністративної області визначають за загальною кількістю готелів, чи інших закладів оздоровлення та відпочинку.

Цей різновид рекреаційно-туристичних ресурсів уведений у вітчизняну рекреаційну географію О. Бейдиком, який запропонував і відповідну методику їхнього дослідження.

Отже, рекреаційний потенціал – це система природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або можуть бути використані в подальшому) у рекреаційній діяльності [4]. Він є важливою функціональною основою рекреації і туризму і, в певному розумінні, її складовою частиною. Оцінка такого рекреаційного потенціалу території територіальної громади показує, що його якісні і кількісні параметри в

поєднанні з суспільно-географічними чинниками є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу регіону.

У рекреаційних дослідженнях широко використовуються методи як власне географічних, так й інших суміжних наук. Серед них можна виокремити як найголовніші: історичний, картографічний, порівняльно-географічний, монографічний, статистичний метод, методи інформаційних технологій і моделювання, експедиційних досліджень. Зростає популярність методів соціологічних і методикобіологічних досліджень. Історичний метод застосовується в усіх суспільних та природничих науках. Своєрідність його використання полягає у тісному поєднанні з аналізом і просторовими аспектами соціально-економічного розвитку, які зумовлюють безупинні зміни у географії господарства і населення, в характері використання природних і трудових ресурсів, в освоєнні та заселеності території. Знання історичної географії необхідне для розуміння сучасної географії населення і розміщення продуктивних сил, а також для прогнозування їх змін на прикладі конкретних регіонів світу.

Картографічний метод дає змогу створювати тематичні карти, наносячи на них безліч об'єктів, відображаючи їх взаєморозташування і взаємозв'язки. Цей метод використовують на всіх етапах дослідження – від збирання вихідних даних до розроблення нових наукових матеріалів. Складання різноманітних тематичних карт підвищує інформаційну місткість наукового матеріалу. Карти є не тільки чудовим ілюстраційним матеріалом, не тільки ємною і різнобічною інформацією, зручною для безпосереднього та багатоцільового використання, а й дієвим інструментом наукових досліджень.

Порівняльний метод притаманний усім географічним наукам. Він покликаний знайти найбільш істотні риси подібності та відмінності у господарському використанні територій регіонів світу, в географічних типах господарства і розселення, в їх взаємозв'язку. Цей метод дуже плідний при вивченні регіонів та країн. Метод спостережень відіграє важливу роль у регіональній економічній і соціальній географії світу. Роль міжнародного туризму, поїздки зарубіжними країнами розширюють можливості

безпосередніх особистих спостережень за особливостями господарського використання території, системами і типами розселення, умовами життя та культурою населення тощо. Метод системного аналізу базується на принципі поетапності, передбачає визначення мети, завдань, формулювання наукової гіпотези, всебічне дослідження кожної з територіальних систем, особливостей розміщення і розвитку продуктивних сил, а також вивчення цілісності системи, її внутрішніх і зовнішніх зв'язків, погодження галузевих і територіальних проблем. Статистичний метод ґрунтується на аналізі даних про господарство і населення регіонів та країн, сприяє з'ясуванню особливостей просторової взаємодії різних територіально-економічних систем. У цьому аспекті важливу роль відіграє статистика як ефективний інструмент досліджень економічного і соціального стану конкретної території. Метод економічного районування сприяє виявленню взаємопов'язаних в соціально-економічному аспекті частин країни за певною спеціалізацією. Базуючись на вченні про економічні райони, потребує обробки різноманітної економічної та соціальної інформації.

Розділ 3.

ПРИРОДНІ ТА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РОЗМІЩЕННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ.

3.1. Природні умови

У формуванні сучасного стану природних та історико-культурних ресурсів багатьох районів дослідження важливу роль відіграє комплекс природних чинників, а саме: положення, геологічна будова, рельєф, кліматичні особливості, поверхневі та підземні води, ґрунти та природні ландшафти.

Географічне положення. Бережанська міська громада – територіальна громада в Україні, в Тернопільському районі Тернопільської області. Адміністративний центр громади – м. Бережани – 17430 осіб (2020). Загальна площа громади становить 244,0 км², чисельність населення – 26 817 осіб (2020). Громада утворена 2 листопада 2018 р. шляхом об'єднання Бережанської міської ради та Посухівської сільської ради колишнього Бережанського району.

З півночі територія громади межує з Поморянською селищною ТГ Золочівського р-ну Львівщини, з заходу – з Нараївською сільською ТГ, з півдня – з Саранчуківською сільською, з Пд.-Сх. – з Підгаєцькою міською, зі сходу – з Козівською селищною ТГ, з Пн.-Сх. – зі Зборівською міською громадою (Тернопільський р-н).

Територіальна громада м. Бережани функціонує спільно із підпорядкованими селами Лісники та Рай. Однак, до складу громади загалом входять 21 населений пункт, найбільші з яких навколишні села: Біще, Залужжя, Поручин, Жовнівка, Жуків, Гиновичі, Підлісне, Куропатники, Баранівка, Ясне, Надрічне, Посухів, Урмань, Краснопуца, Пліхів, Шибалин, Комарівка. Місцевість багата історико-архітектурними та культурними пам'ятками, мальовничими ландшафтами, відомими постатями української історії, що проживали і творили на території Бережанщини. Жителі громади беруть свою історію, примножують славу і велич старовинного міста.

Геологічна будова і рельєф. Геологічна будова Бережанщини представлена головним чином мезозойськими та кайнозойськими осадовими породами. Практично на всій території ТГ найбільше поширення мають різні за потужністю, складом і походженням четвертинні відклади. Леси і лесовидні суглинки делювіального походження є середньочетвертинними відкладами і зустрічаються переважно на схилах горбів, де вони часто є ґрунтоутворюючою породою.

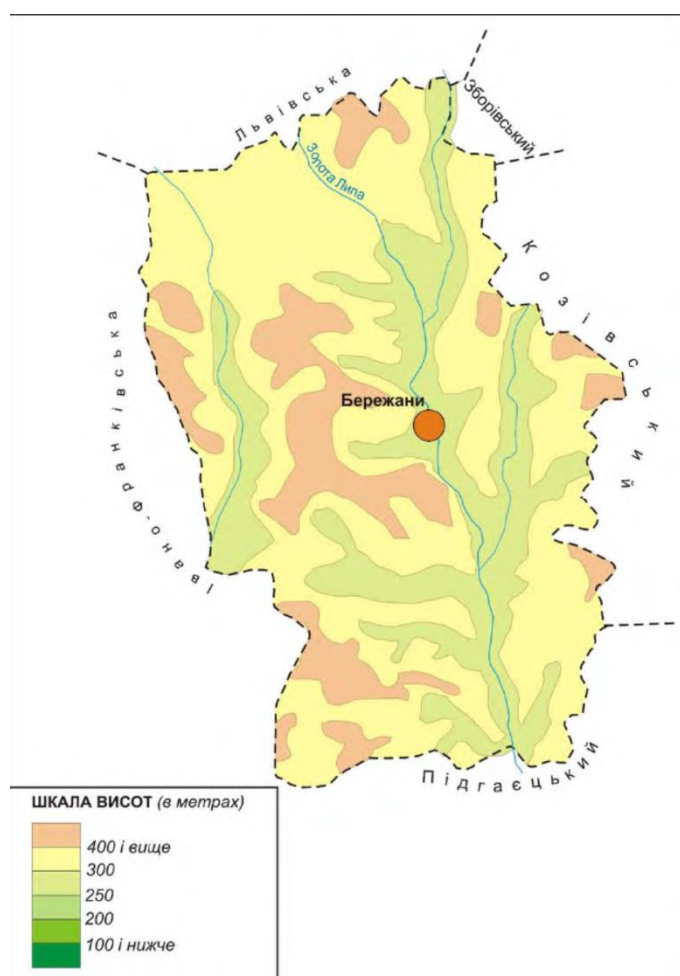

Рис. 3.1. Абсолютні висоти території Бережанського району¹ [5].

Відповідно до геоморфологічного районування, територія Бережанської громади входить до Волинсько-Подільської області пластово-денудаційних височин. Підобласть – Подільська структурно-денудаційна височина на

¹ Бережанський район ліквідовано згідно з Постановою Верховної Ради України від 12.06.2020 р.

неогенових і крейдових відкладах [10]. Досить значне розчленування території громади зумовлює деяку подібність рельєфу Бережанщини з передгір'ями.

Як видно із картосхеми (рис. 3.1), територія громади є переважно рівнинною із абсолютними висотами 250-400 м. н.р.м. Подекуди виділяються окремі пагорби з абсолютними висотами близько 400 м. н.р.м. (гора Лисоня висотою 399 м, Сторожиська гора – 398 м, гора Яришків – 407 м, Бабина гора – 400 м, гора Звіринець – 372 м), які плавно змінюються у широкі долини. Пагорби розміщені переважно пасмами, їх відносні висоти сягають 40-60 м. А на вододілі Нараївки та Золотої Липи гребенистим пасмом чітко виокремлюється Бережанський горбогірний лісовий масив із найвищою точкою усього Подільського плато – горою Попелихою висотою 443 м. н.р.м.

Клімат. Кліматичні умови Бережанської громади формуються передусім під впливом сонячної радіації та циркуляції атмосфери. Зона широколистяних лісів, до якої відноситься територія району дослідження, входить до Північної атлантико-континентальної кліматичної області. Клімат Бережанщини – помірноконтинентальний.

Сумарна сонячна радіація в межах громади становить понад 100 ккал/см² у рік. Величина альбедо у теплу пору року становить 29%, в холодну – близько 45%. Річний показник поглинутої сонячної радіації становить 78 ккал/см². Величина радіаційного балансу у регіоні протягом року складає близько 40 ккал/см². Найвищі додатні суми радіаційного балансу припадають на червень-липень, а найбільш від'ємні – на січень. Тривалість сонячного сяйва протягом року становить близько 1800 годин. Середня тривалість вегетаційного періоду у регіоні Бережан становить 202 дні (у середньому – з 8-10 квітня по 27-29 жовтня).

Крива зміни температури повітря протягом року змінюється паралельно ходові сонячної радіації. Найвищі значення середньодобових температур повітря можна спостерігати в липні, а найнижчі – в січні. На основі багаторічних даних метеостанції у м. Бережани середня багаторічна температура липня становить +18,5°C., а січня – -5,4°C. Зафіксована максимальна температура липня – 36,6°C, мінімальна – 27,3°C. Річна амплітуда

температур становить 23,9°C. Безморозний період триває у середньому 15-160 днів. Перехід середньодобових температур через 0 весною відбувається в другій декаді березня, а восени – переважно в третій декаді листопада.

Циркуляція атмосфери над територією Бережанщини підлягає загальним закономірностям циркуляції над Подільською височиною і прилеглими територіями. Тут часто трапляються циклони і антициклони і пов'язані з ними атмосферні фронти, чим найчастіше обумовлена часта і різка зміна погоди. За даними метеостанції протягом року у Бережанах проходить понад 45 циклонів і 35 антициклонів [48]. Найчастіше циклони приходять з Пн-Зх, Зх, Пд-Сх, рідше з півдня.

На території ТГ переважають північно-західні, західні і південно-західні вітри, частка яких складає понад 54%. В окремі роки досить часто трапляються бурі, коли швидкість вітру сягає 15-20 м/с, що завдає значної шкоди спорудам та лісовим масивам.

Річна сума атмосферних опадів на території району змінюється в межах 600–700 мм. Найбільше опадів випадає в травні-серпні. В окремі роки місячні величини опадів можуть досягати 200 мм, або знижуватись до 12-15 мм. Абсолютні добові максимуми можуть іноді перевищувати 100 і навіть 200 мм. У серпні 2006 р. протягом 2 днів випало близько 107 мм опадів при середній місячній нормі 72 мм.

На території району досить чітко виражені всі пори року. За початок весняного сезону, який у середньому триває 2,5 місяці, вважається дата переходу середньої добової температури повітря через 0°C, що найчастіше спостерігається в другій декаді березня. Характерною рисою весни є поступове підвищення температури. Однак, весною часто трапляються приморозки.

Початком літа вважається дата переходу середньої добової температури через +15°C. Це найчастіше трапляється у третій декаді травня. Закінчується літо у першій декаді вересня зі зниженням середньої добової температури нижче +15°C. Між кінцем літа і початком осіннього сезону спостерігається короткий (близько місяця), перехідний теплий період, коли середня добова температура змінюється на рівні +10-+15°C.

Початком осені вважається дата переходу середньої добової температури повітря нижче $+10^{\circ}\text{C}$, що часто буває у першій декаді жовтня. Закінченням осені вважається дата зниження середньої добової температури повітря через 0°C , що буває в третій декаді листопада.

Зима починається у третій декаді листопада і триває до другої-третьої декади березня. Протягом зими переважає хмарна погода з частими, але невеликими опадами. Тривалість залягання снігового покриву в різні роки неоднакова. В окремі роки стійкого снігового покриву майже не буває.

Характер ґрунтового покриву також має певний вплив на формування рекреаційних ресурсів, адже завдяки своїй родючості, вони забезпечують рослини поживними речовинами. Ґрунти Бережанщини головно сформовані на лесах і лесовидних суглинках і є наслідком взаємодії комплексу ґрунтоутворчих чинників і господарської діяльності людини.

На території Бережанщини представлені такі типи ґрунтів: сірі лісові, темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені. Структура ґрунтового покриву громади визначається горбогірним рельєфом місцевості, глибоким розчленуванням території лівими притоками Дністра, широкими балками, а також інтенсивним розвитком площинної ерозії.

Основна площа території громади покрита сірими лісовими ґрунтами, які представлені кількома видозмінами. Ясно-сірі лісові ґрунти поширені на високих пагорбах, на балкових та прирічкових схилах, характерно в межах великих лісових масивів, чи поблизу них. На території громади ці ґрунти поширені в центральній, східній, західній та південно-західній її частині [1].

Темно-сірі опідзолені ґрунти представлені в північно-західній та південній частинах громади. Вони найчастіше трапляються на вододільних плато, заплавах і долинах рік, пологих схилів невисоких пагорбів. Вміст гумусу у темно-сірих лісових ґрунтах – до 4,1%, вони мають добре розвинений ілювіальний горизонт із горіхуватою структурою [19].

Чорноземи опідзолені трапляються на крайньому заході території громади. Вони приурочені до плато і пологих схилів більш низького гіпсометричного рівня. Чорноземно-карбонатні ґрунти поширені в центральній

та західній частині громади, найчастіше там, де на поверхню виходять відклади крейди та вапняків. Потужність гумусового горизонту у них невисока – 40-50 см, але загальний вміст гумусу досить високий – до 5%. Однак ці ґрунти малоприсадибні для вирощування плодкових дерев.

Природні умови Бережанщини сприятливі для розвитку сільського та лісового господарства. Ще в недалекому минулому Бережанщина славилася дубовими, ялиновими, ясенново-дубовими лісами. Однак, протягом історичного часу значна частина лісів були знищені. У наш час проводиться велика робота по реконструкції малопродуктивних грабових лісів, які поступово замінюються дубово-ясенново-модриновими. Відновлюються і букові гаї, колись поширені на цій землі. Інтенсивно висаджуються дерева модрина європейської (*Larix decidua*), яку тут почали вирощувати ще в першій половині XIX ст. Закладено також досить великі насадження горіха чорного (*Juglans nigra*) та сосни кримської (*Pinus nigra P.*). Серед місцевих аборигенних лісових видів добре почувують себе швидкоростучі дугласія зелена (*Pseudotsuga menziesii*), дуб червоний (*Quercus rubra*), смерека карпатська (*Picea Abies*). Всього в лісах району нараховується близько 200 деревних і чагарникових порід.

Досить різноманітний і тваринний світ Бережанщини. Дикі кабани, олені, козулі, лисиці – постійні мешканці тутешніх лісів, рідше зустрічається дикий кіт. Пташине царство представляють тетереви, рябчики, снігурі, кедрівки, фазани та ін. У річках водиться багато видів риби (короп, карась, окунь, щука), трапляється водяний щур. На полях живуть полівки, тхори, зайці, жайворонки, чорноголові вівсянки, є й горностаї, ласки. З ендемічних видів поширені кіт лісовий (*Felis silvestris*), ховрах крапчастий (*Spermophilus suslicus*), чагарникова полівка (*Microtus ex grex arvalis*).

3.2. Суспільно-географічні умови та особливості історичного розвитку.

Центр громади місто Бережани, до 2016 р. центр одного з районів Тернопільщини розташований у мальовничій долині Золотої Липи, за 46 км від її витоків. Місто сполучене шосейними шляхами із Тернополем, Львовом, Івано-

Франківськом, відстань до обласного центру по шосейній дорозі становить 52 км, залізницею – 72 км.

Територіальна громада м. Бережани функціонує спільно із підпорядкованими селами Лісники та Рай. Місцевість багата історико-архітектурними пам'ятками, мальовничими ландшафтами, відомими постатями української історії, що проживали і творили на Бережанських теренах. Бережанці свято бережуть свою історію, примножують велич і славу старовинного міста.

Постановою Кабінету Міністрів України № 1508 від 17.11.2001 року створено Державний історико-архітектурний заповідник м. Бережани, як науково-дослідницьку та культурно-просвітницьку установа, що забезпечує вивчення, охорону, реставрацію і використання об'єктів культурної спадщини.

Історичним ядром містобудівельної структури Бережан є ринковий майдан з оточуючими кварталами. Ця планувальна структура виникла ще у 1530-34 рр. і майже без змін збереглася до наших днів. На території міської ради збереглися 9 пам'яток архітектури загальнодержавного значення та 65 пам'яток місцевого значення.

Людей, які здавна селилися тут, на березі річки, називали бережанами. Власне від цього, на думку деяких дослідників, і походить назва міста. За звучанням вона також близька до українського слова “бережина”, що означає “пологі береги річок із сіножатями“. Саме з цим словом мовознавець М. Янко і пов'язує топонім Бережани. Незаперечним є одне: у назві міста – корінь «берег».

Бережанські ландшафти-краєвиди своєю мальовничою красою можуть змагатися з наймальовничішими куточками природи України. Із північної сторони до міста примикає великий став площею понад 300 га, дзеркало плеса якого розташоване вище центральних вулиць та майданів. Наші предки створили цю гідроспоруду, щоби регулювати рівень води у рукавах річки Золота Липа, що омиває розташований у низовині бережанський замок. А навколо – лісисті пагорби, або гори, як їх називають місцеві жителі. Вони досить високі: г. Сторожиська 398 м. н.р.м., г. Звіринець – 382 м. н.р.м., а

г. Яришків – 408 м. н.р.м. З усіх вершин відкриваються широкі відкриті оглядові панорами на саме місто і навколишні терени.

Бережани належать до найдавніших українських поселень. Перша письмова згадка про місто з'явилась у 1375 році. Спочатку це було звичайне село, яке було віддане князем Владиславом Опольським, (1326-1401) у власність Василю Тептуховичу. У 1530 р. польський король Сигізмунд I подарував його заможному гетьману Миколі Сенявському (1489-1569), надавши йому статус міста та Магдебурзьке право. У період володіння містом родини Сенявських (XVI-XVII ст.) Бережани славилися своїм оборонним комплексом, а також архітектурним піднесенням, саме тоді і був побудований Бережанський замок.

Місто не раз зазнавало серйозних збитків через пожежі та пограбування розбійниками. Однак, завдяки наполегливій праці містян та ремісників воно росло та процвітало. Тому уже наприкінці XVI ст. тут нараховувалося 413 дворів та проживало близько 2 тис. жителів. Навколишні ліси давали досить дешевий будівельний матеріал, тому майже всі тогочасні будинки у Бережанах були дерев'яними. В центрі стояла дерев'яна ратуша, навколо неї розміщувалися ремісничі майстерні, крамниці й будинки торговців.

На початку XVII ст. Бережани стають значним торговельно-ремісничим центром. Ремісництвом займалася більшість населення, особливо поширеними тоді стали шевство, столярство, різьба по дереву. Частина міщан вела дрібну торгівлю, обробляла землю, прислужувала в замку тощо. Розвитку Бережан як торговельного центру сприяло зручне географічне положення. Через місто проходив один із шляхів, що вели із західних країн у Причорномор'я. Тут місцеві жителі й інші купці торгували зерном, мукою, шкірами, медом, рибою, ремісничими виробами, зокрема гончарними і дерев'яними. Завдяки вигідному торговельному розвитку уже в 1660-их рр. місту було дозволено проводити 4 великих та 16 малих ярмарків у рік. Сюди привозили на продаж тканини, зброю, жіночі прикраси, з часом поступово почали селитися купці з найвіддаленіших куточків України та Польщі.

У XV ст. у місті почали поселятися вірменські поселенці, що значною мірою оживили економічне та культурне життя Бережан. Місто приваблювало людей із далеких країн. Потужні укріплені стіни Бережанського замку гарантували мир і безпеку, чудові природні умови, традиційна українська гостинність та зусилля уряду з розвитку ремесел давало свої привілеї місту. Вулиця, на якій упродовж десятиліть селилися вірмени, так і називалася – Вірменська. Значний відсоток населення Бережан також становили євреї, які переважно займалися торгівлею.

На початку XVII ст. Бережани стали своєрідним мистецьким центром, де проживало багато знаменитих майстрів. Тут поселився відомий німецький скульптор Ян Пфістер (1573-1648), який мав тут свою кам'яницю, та у деяких джерелах його навіть називають “скульптором, міщанином бережанським”. У цьому ж столітті у місті побудували парафіяльну церкву, римо-католицький монастир та дві філіальні церкви. Побудовані талановитими будівельниками, вони згодом стали визначними пам'ятками архітектури. У 1683 р. до числа оборонних споруд міста долучився збудований під горою Сторожиська монастир бернардинів з Миколаївським костелом. У 1742 р. його було оточено міцним фортечним муром. Таким чином Бережани, крім замку, який захищав їх зі сходу, дістали надійний бастион також із заходу й перетворилися в одне з тогочасних найбільш обороноздатних міст краю.

Зміцнення Бережан оборонними спорудами, перетворення їх у своєрідну фортецю не було випадковим у XVII ст. Місто, центр багатого хліборобського краю, часто ставало об'єктом уваги загарбників, особливо татар, волохів і турків. Уперше розбійницький напад татар відбувся в 1615 р. Через п'ять років татари знову появились в околицях міста, де знищили кільканадцять сіл. Руйнівний похід було здійснено і в 1621 році, а в 1623-1624 рр. тут бешкетувала буджацька орда.

Бережанський замок зіграв важливу роль в обороні Поділля від татарських набігів. Лише у 1648 р. його вдалося захопити селянсько-козацькому загону під проводом Б. Хмельницького.

Події Північної війни (1700-1721 рр.) привели до Бережан російського царя Петра I. Власник міста Сенявський виступав у цій війні проти шведів і польського короля Станіслава Лещинського. У 1707 р. Петро I навідався сюди, їдучи до Жовкви для вироблення стратегічних планів боротьби проти ворога. Він оглянув замок, вивчив його обороноздатність. Мешкав Петро I у літньому мисливському палаці Сенявських у сусідньому з Бережанами селі Рай (тепер входить у межі міста). Палац зберігся до наших днів, оголошений пам'яткою архітектури. Парковою місциною навколо палацу у різні часи любили прогулюватися у вільний час історик Олександр Барвінський, етнограф і журналіст Зенон Кузеля, письменник Володимир Левицький, поети Богдан Лепкий, Маркіян Шашкевич та багато інших українських діячів науки та культури.

У 1772 р. унаслідок першого поділу Польщі, Бережанщина увійшла до складу Австрійської імперії. За новим поділом на землях Галичини 22 вересня 1782 р. створено 18 циркулів (округів), розподілених на повіти. Центром одного з циркулів стало місто Бережани. Від 1864 р. Бережани – повітовий центр, якому були підпорядковані території сучасних Бережанського та Козівського районів. Для міста цей статус залишався незмінним аж до розпаду Австро-Угорщини у 1918 р. (рис. 3.1).

У 1805 р. до Бережан із Збаража перенесено гімназію, яка згодом стала досить відомою не лише в Галичині, але й поза її межами. Спершу протягом декількох років гімназія містилася в приватних будинках, згодом – у приміщенні ратуші, де займала увесь другий поверх. На першому поверсі були крамниці та склади найбагатших купців. У гімназії в Бережанах у 1825-1829 рр. навчався майбутній український письменник, культурно-громадський діяч, зачинатель нової української літератури на Західній Україні Маркіян Шашкевич (1811-1843). У ті ж часи в Бережанській гімназії навчався і відомий згодом польський композитор Антоній Орловський (1811-1861).

Рис. 3.2. Околиці Березан наприкінці XVIII ст., Йосифінська військова карта Галичини і Лодомерії (т.зв. карта фон Міга), 1779-1782 рр. [11].

У 1848 р. Березани стали центром Окружної Руської ради; створено сотню “руських стрільців”, Національну гвардію. У місті активно діяли ціла низка культурних та освітніх товариств: товариство “Громада” (1870), гурток “Молода Україна” (1898), музично-хорове товариство “Боян” (1892), філія “Просвіти” (1895), “Рідної школи” та “Сільського господаря”. Окрім цього тут діяли “Жіноча громада” (1903), “Пасічна спілка”, sklep-крамниця “Народний дім” (1909), “Учительська громада”, “Сокіл” (1906), “Праця” (1908) [24].

Досить значного поштовху для розвитку Березан мало проведення сюди у 1894 р. залізничної колії, котра сполучила Березани з Тернополем. На початку 20 ст. прокладено залізницю до м. Рогатин (нині Івано-Франківської області), а у 1909 р. – до м. Підгайці.

Рис. 3.3. Околиці Бережан наприкінці XIX ст.

Третє топографічне знімання (Францискансько-Йосифінське), 1869–1887 рр. [11]

Однак, незважаючи на появу деяких заводів, населення Бережанщини наприкінці XIX-на початку XX ст. займалося, як і віками перед тим, в основному сільським господарством. У 80-х рр. XIX ст. бережанським міщанам належало 1976 моргів орної землі, 255 городів, 475 сіножатей, 444 пасовиськ і 438 моргів лісу [45].

У багатьох публікаціях та періодичних виданнях описується історія стародавніх Бережан, і середньовічне місто цілком того варте. Сучасні Бережани – це історичний будівельний комплекс, який приносить нам видатні архітектурні та стильові елементи попередньої епохи.

Господарство та зайнятість населення. Сучасна структура господарського комплексу Бережанської громади має багатогалузевий характер. Основними галузями спеціалізації громади є: харчова, будівельна, деревообробна, легка промисловість.

В промисловості значну частку займає виробництво товарів непродовольчого сектору, а саме: ТОВ “Христина” (виробництво картонної тари), ТОВ “Цегельний завод Керамік ” (виробництво будівельної цегли), ТОВ “Кеннер Україна” (будівельні вироби з пластмаси), ВАТ “Бережанський склозавод” (виготовлення склопосуду), ТОВ “Клін Вуд – Тернопіль”, ТОВ “Бережанибудіндустрія”, ТОВ “Теплолайн” (виготовлення тирсобрикетів), ТзОВ “Дукат-Євро” (виробництво молокопродуктів).

Виробництво товарів продовольчого сектору в місті та на території громади забезпечують: ВАТ “Бережанський хлібозавод”, ТОВ “Флюк” (хліб та хлібобулочні вироби). ТОВ СП “Джерела” (безалкогольні напої, макаронні вироби, крупи, олія), ПП “Агроспецгосп” (консервна продукція), Бережанське районне споживче товариство “Тернопільагрокультура”. (м’ясо та субпродукти).

Значну частку промислової продукції в громаді дає деревообробна галузь, яка представлена спільним українсько-іспанським підприємством ТОВ “Санза-

Гоп” та ТОВ “Успіх”. На території міста працює також ДП “2 ремонтний завод засобів зв’язку”, який підпорядковується Міністерству оборони України. Підприємство здійснює ремонт засобів зв’язку військової техніки [26].

Розвиток малого і середнього підприємництва займає важливе місце в соціально-економічному розвитку району та визначається як один із пріоритетних напрямків стратегічного розвитку території.

З метою реалізації на місцевому рівні державної політики розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва, створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб’єктів малого і середнього бізнесу розроблена “Програма розвитку малого і середнього підприємництва в Бережанському районі на 2019 – 2020 рр.”. Одним з важливих пунктів реалізації цієї програми є політика підтримки малого і середнього підприємництва, активізація політики зайнятості населення та інвестиційно – інноваційної стратегії держави, яка направлена на створення умов для сталого розвитку підприємництва в Бережанах та удосконалення ринкових відносин. Головною метою повинно бути створення умов для сталого розвитку малого і середнього підприємництва, результатом якого буде зростання зайнятості та збільшення добробуту населення.

Передумови подальшого розвитку Бережанської громади ґрунтуються передусім на аналізі головних показників соціально-економічного розвитку за попередні роки, зокрема, сфери розвитку підприємництва, визначення основних зовнішніх та внутрішніх чинників, які стримують розвиток малого і середнього підприємництва і визначає основні цілі та пріоритети щодо підтримки таких підприємств в місті, а також заходи щодо їхнього досягнення.

У Бережанській громаді діє 18 сільськогосподарських підприємств, які використовують земельні угіддя на площі понад 1768 га. В районі затверджена та працює “Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу району на період 2016-2020 рр. Згідно з цією Програмою кошти районного бюджету в сумі 29 тис. грн. було направлено на покращення племінної роботи в галузі тваринництва.

Обсяг капітальних інвестицій за видами економічної діяльності по Бережанському району: становить: промисловість – 40%, сільське господарство – 30%, освіта – 15%, охорона здоров'я – 10%, торгівля – 5% [44].

На території громади діють також Бережанський агротехнічний інститут, 4 загальноосвітні школи, гімназія, 4 дитсадки, 2 лікарні, поліклініка, дитячий пульмонологічний санаторій, міжрайонний тубдиспансер, будинок культури, клуби, музична та художня школи, 4 музеї (Бережанський краєзнавчий музей, Бережанський музей книги, Літературно-меморіальний музей Богдана Лепкого, Музей переслідуваної Церкви) та ін.

Останніми роками щораз більшого значення для економічного та соціального розвитку міста Бережани та громади набуває туризм. Розвиток екскурсійної, рекреаційної та туристичної діяльності, є важливим чинником підвищення якості життя в регіоні, створення нових робочих місць, наповнення місцевого бюджету та підвищення репутації Бережанщини на внутрішньому та зовнішньому туристичному ринку.

Туризм значною мірою позитивно впливає і на інші сектори економіки, передусім такі як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. У свою чергу, важливими факторами розвитку туристичної галузі є природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал громади.

Формування внутрішнього та в'їзного туризму може стати важливим чинником подальшого соціально-економічного розвитку Бережанської територіальної громади. Основним завданням є формування в місті сучасної конкурентоспроможної туристичної галузі, яка зможе задовольнити потреби різних типів людей у туристсько-розважальних послугах. Відповідний рівень рекреації та використання інноваційних методів у туристичній галузі цілком зможе забезпечити стабільні фінансові доходи до бюджету міської територіальної громади Бережан.

Розділ 4.

ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: СТАН ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА

4.1. Природні рекреаційні ресурси.

До природних рекреаційних ресурсів належать природні та природно-антропогенні об'єкти і явища, які володіють внутрішніми і зовнішніми властивостями й характерними рисами, сприятливими для організації сезонної або цілорічної рекреаційної діяльності. У межах природних рекреаційних ресурсів найчастіше виділяють кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші ресурси. У свою чергу кожен із цих видів складається з окремих підвидів, наприклад бальнеологічні ресурси поділяються на мінеральні води різного хімічного складу, а отже, і різної лікувальної дії [14].

Природні рекреаційні комплекси – це системи, властивості яких формуються в результаті взаємодії перетворених, а іноді територіально розкиданих, компонентів природи. Тому до сфери їх охорони слід включити не тільки місця знаходження природних рекреаційних ресурсів, але і компоненти природи, які беруть участь у їх формуванні. Визначення границь зон охорони є важливим теоретичним і практичним завданням.

Природні комплекси і об'єкти природи, які є цінними в науковому, культурному, оздоровчому відношеннях, з урахуванням їх значення охороняють шляхом організації заповідників, заказників, природних (національних) парків і пам'яток природи. Державні заповідники – це ділянки земель і водного простору, які мають наукове чи культурно-просвітницьке значення як типові і рідкісні ландшафтні утворення, місця збереження і розвитку рідкісних і цінних представників тваринного і рослинного світу. В державних заповідниках охороняється весь природний комплекс, вони закриті для доступу. На їх території повністю забороняється господарське використання природних ресурсів. Навколо державних заповідників створюються певні охоронні зони, господарська діяльність в яких обмежена.

На території Бережанської громади природних заповідників немає.

Національні природні парки призначені для охорони природних комплексів, пам'яток природи, організації рекреації, туризму та відпочинку. Їх функції різноманітні, тому тут важливе функціональне зонування національних парків, тобто виділення територіальних зон, які мають різні режими охорони і природокористування. Звичайно в таких парках виділяють чотири функціональні зони: заповідну, охоронно-ландшафтну, рекреаційну і рекреаційно-господарську [26].

В заказниках тимчасово або постійно охороняються окремі елементи природного комплексу: ботанічні, зоологічні, ландшафтні, рекреаційні та інші. Господарська діяльність в заказниках забороняється диференційовано.

Пам'ятки природи – рідкісні, невідновлювані, цінні в науковому, культурному, естетичному відношеннях об'єкти природи (реліктові зарослі, витвори садово-паркового мистецтва, дерева-старожили, геологічні відслонення корінних порід і ін.). Оголошення природного об'єкта пам'яткою природи не супроводжується вилученням ділянки землі із землекористування.

Станом на 1 березня 2023 р. у підпорядкуванні Бережанської громади є 23 об'єкти ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення загальною площею 3245,8 га. Однак фактично, не враховуючи ті об'єкти, які входять до складу більших за площею чи вищих за рангом об'єктів ПЗФ, загальна площа об'єктів ПЗФ громади становить 3188,8 (що складає понад 13,2% площі ТГ (Додаток А), [46].

Таблиця 4.1.

Перелік об'єктів ПЗФ Бережанської громади станом на 1 березня 2023 р.

Назва території або об'єкта ПЗФ	Загальна площа, га	Рішення про створення (зміну)	Розташування	Організація, що здійснює управління
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення				
“Раївський парк”	20,0	Постанова Ради Міністрів УРСР від 29.01.1960 № 105	с. Рай	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”, Єпархіальне управління Сокальської єпархії УГКЦ, Бережанська міська рада
Дендрологічні парки місцевого значення				

“Бережанський”	5,0	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 15.06.1964 № 449 зі змінами, від 14.03.1977 № 131, 19.11.1984 № 320, 25.04.1996 № 90	с. Рай	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
Заказники місцевого значення				
“Малоурманський” (ботанічний)	19,2	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.08.1990 № 189	с. Урмань	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Шибалинський” (ботанічний)	10,00	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 22.07.1977 № 360	Південна околиця с. Шибалин, схил західної експозиції	Бережанська міська рада
“Комарівський” (ботанічний)	46,90	Рішення Тернопільської обласної ради від 18.03.1994 зі змінами, внесеними рішенням Тернопільської обласної ради від 27.04.2001 № 238	2 км на південний схід від с. Шибалин, схил північної експозиції.	Бережанська міська рада
“Гора “Лисоня” (ботанічний)	3,00	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.08.1990 № 189	1,5 км на північ від села, схили гори “Лисоня” – місця битви Українських січових стрільців	Бережанська міська рада
“Урочище “Сторожисько” (ботанічний)	5,00	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.08.1990 № 189	Південно-західна околиця м. Бережани вище присадибних ділянок по вул. Кошовій, кв. 18 РДАП “Бережанирайагроліс”	Бережанське РДАП “Бережанирайагроліс”
“Звіринець” (загальнозоологічний)	2302,0	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.06.1986 № 198	кв. 48-55 Козівського лісництва Філії “Бережанське лісомисливське господарство” лісове урочище “Звіринець”, прилеглі до лісового урочища с/г та інші угіддя	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”, Бережанська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок
“Залісся” (загальнозоологічний)	280,0	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.06.1986 № 198	с. Урмань	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”, Бережанська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок

“Поточани” (загально зоологічний)	472,9	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.06.1986 № 198	с. Поточани	
Урочище “Кашталівка” (орнітологічний)	60,00	Рішення Тернопільської обласної ради від 18.03.1994	м. Бережани Пн-сх. частина міського ставу, заплава р. Золота Липа	Бережанська міська рада
Пам’ятки природи місцевого значення				
“Чортів камінь” (геологічна)	0,10	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 27.12.1976 № 637	с. Лісники	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”.
“Дислокації гірських порід на околиці с. Надрічне” (геологічна)	0,20	Рішення Тернопільської обласної ради від 12.11.2013 № 1523	с. Коноухи, кв. 12 вид. 12 РДАПП “Бережанирайагроліс”	Бережанське районне державне агропромислове підприємство “Бережанирайагроліс”
“Монастирські джерела” (гідрологічна)	1,57	Рішення Тернопільської обласної ради від 18.03.1994 зі змінами від 15.12.2021 № 400	У верхів’ї балки в 250 м від шосейної дороги “Бережани-Рогатин” на околиці с. Лісники	Мале приватне підприємство “Чумацький шлях”
“Куропатницьке джерело” (гідрологічна)	0,50	Рішення Тернопільської обласної ради від 18.03.1994	с. Куропатники	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Джерела в урочищі “Кривуля” (гідрологічна)	2,00	Рішення Тернопільської обласної ради від 18.03.1994 зі змінами від 10.02.2016 № 75	кв. 25 в.5,6,10,11 Козівського лісництва Філії “Бережанське лісомисливське гос- подарство” лісове урочище «Кривуля», у верхів’ї балки	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Урманська Бучина” (ботанічна)	14,80	Рішення Тернопільської обласної ради від 25.04.1996 № 90	кв. 19 вид. 1, 3 Урманського лісництва Філії “Бережанське лісомисливське господарство”	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України»
“Дуб звичайний (1 дерево)” (ботанічна)	0,01	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 28.12.1970 № 828 зі змінами від 10.02.2016 № 75	с. Пліхів	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Бук лісовий (1 дерево)” (ботанічна)	0,01	Рішення Тернопільської обласної ради від 18.03.1994	с. Пліхів	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Дуб Б. Хмельницького” (ботанічна)	0,04	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від	с. Рай	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”

		15.06.1964 № 449		
“Дуб “Велетень” (ботанічна)	0,02	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 15.06.1964 № 449	с. Рай	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Дуб “Богатир” (ботанічна)	0,03	Рішення виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 28.10.1970 № 829	с. Рай	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”
“Малоурманські черевички” (ботанічна)	2,70	Рішення Терно пільської обласної ради від 23.12.2005 № 519	с. Урмань кв. 55 вид. 2, 3 Урманського лісництва Філії «Бережанське лісомисливське гос- подарство	Державне спеціалізоване господарське підприємство “Ліси України”

Окрім класичних об’єктів природно-заповідного фонду потенційно цікавими для туристів можуть бути об’єкти Смарагдової мережі. Смарагдова мережа Європи – мережа територій особливого природоохоронного значення, важливих для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Таблиця 4.2

Проектовані об’єкти природно-заповідного фонду Бережанської ОТГ

Рішення про резервування	Назва об’єкта, яку/який запропоновано створити	Площа, га	Місцезнаходження	Підприємство, установа чи організація, у віданні яких перебувають території
Рішення Тернопільської обласної ради від 18 червня 2009 року № 619 “Про затвердження регіональної схеми формування екологічної мережі Тернопільської області» (заплановано для створення)	Національний природний парк “Бережанське Опілля”	11800	Нараївське лісництво ДП “Бережанське лісомисливське господарство”, кв. кв. 9-47, 56-58, 60, 67-76, Бережанське лісництво ДП “Бережанське лісомисливське господарство”, кв. кв. 1-73, лісові урочища “Вербів”, “Вербівська дача”, “Нараївська дача”, “Лісники”, “Демня”, “Рай”, “Куряни”, “Посухів”	землі державного лісового фонду (крім земель під існуючим ПЗФ) 8404,7 га; землі державного лісового фонду під об’єктами ПЗФ – 87,3 га; землі іншого призначення (сіножаті, пасовища, болота, кам’янисті землі колишні колгоспні ліси, тощо) – 1508 га
Рішення Тернопільської обласної ради від 18 червня 2009 року № 619 “Про затвердження регіональної схеми	Регіональний ландшафтний парк “Урманський”.	4000	Урманське лісництво ДП “Бережанське лісомисливське господарство”, кв. 1-33,35-64, лісові урочища “Поточани”, “Урмань”, “Мала Урмань”, “Розгадів”.	землі державного лісового фонду(крім земель під існуючим ПЗФ) – 2243,28 га; землі державного лісового фонду під

формування екологічної мережі Тернопільської області» (заплановано для створення)				об'єктами ПЗФ – 758,72 га; землі іншого призначення (сіножаті, кам'яністі землі колишні колгоспні ліси, тощо) – 998 га
---	--	--	--	--

Рис. 4.1. Територія пропонуваного національного природного парку “Бережанське Опілля”, реєстраційний номер № UA0000190) [].

Метою створення Смарагдової мережі Європи є збереження природної фауни, флори та оселищ. Вона була ініційована та координується Бернською конвенцією (1979). Смарагдова мережа має переважно ті самі природоохоронні основи формування, що й НАТУРА-2000, але діє поза межами Європейського Союзу, розвиваючи загальноєвропейські підходи до охорони типів природних оселищ.

У межах Бережанської територіальної громади згідно рішення Тернопільської обласної ради від 18 червня 2009 року № 619 “Про затвердження регіональної схеми формування екологічної мережі Тернопільської області” заплановано створення національного природного парку “Бережанське опілля, площею 11800 га та регіонального ландшафтного парку “Урманський”, площею близько 4000 га.

Отже, територія сучасної Бережанської громади володіє значним набором різноманітних природних ресурсів, які володіють значним потенціалом. За умови раціональної організації рекреаційного природокористування, вони можуть значною мірою збільшити надходження до місцевого бюджету громади.

4.2. Історико-культурні рекреаційні ресурси

Історико-культурні рекреаційні ресурси включають рекреаційно привабливі пам’ятки історії, культури, архітектури, археології, місця, які тісно пов’язані з життям і діяльністю видатних історичних осіб, території, де збереглися яскраво виражені етнографічні особливості, культові споруди, музеї, картинні галереї тощо. Усі ці рекреаційні ресурси приваблюють людей з метою задоволення їхніх духовних потреб, зміни довкілля для психофізіологічного відновлення особистості.

Однією з найцікавіших архітектурних пам’яток, збережених на території Бережанської громади є замок – пам’ятка житлово-фортифікаційного мистецтва епохи Відродження. Споруда замку репрезентує загальноєвропейські архітектурні традиції XVI-XVII ст. в Україні. Будівництво Бережанського замку розпочав ще в 1534 р. руський воєвода М. Сенявський. Первісний варіант споруди був завершений у 1554 р.

Замок мав 5-кутну форму і фортифікаційно-нерегулярне планування: палацова частина була досить органічно вписана у систему оборонних стін і оборонних башт. Замковий комплекс був різноярусний, у ньому досить гармонійно поєднувалися обороноздатні можливості з естетикою житлових приміщень. Замок розташували у низовині – це досить нетипове вирішення

рішення для більшості подільських фортець, які переважно з підвищень домінували над містами та навколишніми територіями. Авторство первинного проекту Бережанського замку на сьогодні остаточно не встановлено, хоча безсумнівним є його італійське походження. Інтер'єри замку не раз перебудовували, на початку XVII ст. він отримав зовнішню оборонну лінію бастионного типу.

Бережанський замок багато разів відбивав татарські набіги, 1675 р. витримав тривалу облогу турецького війська. У 1698 р. в замку побував польський король Август II, 1707 – український гетьман І. Мазепа і російський цар Петро I. Тривалий період Бережанський замок був головною резиденцією магнатського роду Сенявських, тут зберігалась одна з найбагатших приватних колекцій живописних творів.

Таблиця 4.3.

Пам'ятки містобудування та архітектури національного значення на території
Бережанської ТГ.

Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Охоронний номер у реєстрі пам'яток	Постанова про взяття на облік РМУ
Бережанська міська рада				
Ратуша(мур.)	1811 р.	пл. Ринок, 1	638	24.08.63р. №970
Троїцький собор (мур.)	1768 р.	пл. Ринок, 12	639	24.08.63р. №970
Миколаївська церква (дер.)	1691 р.	вул. Шевченка	640	24.08.63р. №970
Замок (мур.)	1554 р.	вул. І. Франка	641/1	24.08.63р. №970
Троїцький замковий костел-усипальниця (мур.)	1554 р.	вул. І. Франка	641/2	24.08.63р. №970
Костел Різдва Діви Марії (мур.)	1600 р.	вул. Лепких, 1	642/1	24.08.63р. №970
Дзвіниця костелу Різдва Діви Марії	1741 р.	вул. Лепких, 1	642/2	24.08.63р. №970

(мур.)				
Миколаївський костел монастиря бернардинів (мур.)	1630-1683 рр.	вул. Костельна, 1	643/1	24.08.63р. №970
Келії монастиря бернардинів (мур.)	1716-1742 рр.	вул. Костельна, 1	643/2	24.08.63р. №970
Мисливський палац з ландшафтним парком (мур.)	1760-1770 рр.	с. Рай, вул. Райська	644	24.08.63р. №970
Бішівська сільська рада				
Костел Успіння Діви Марії (мур.)	1644-1653 рр.	с. Біше	1555	24.08.63р. №970
Урманська сільська рада				
Церква Петра і Павла (дер.)	1688 р.	с. Урмань	1560/1	24.08.63р. №970
Дзвіниця церкви Петра і Павла (дер.)	1688 р.	с. Урмань	1560/2	24.08.63р. №970

У 1726 р. замок перейшов у володіння князя Адама Чарторийського, який тривалий час підтримував споруду в належному стані. Однак, уже з другої половини XVIII ст. власники замку переважно проживають в інших резиденціях, а тому щораз рідше відвідують Бережани. Фортеця поступово занепадає. Наприкінці XVIII ст. замок неодноразово змінює власників: 1778 р. – Любомирські, 1816 – Потоцькі.

Після першого розподілу Речі Посполитої австрійці наказали зруйнувати замкові мури, а також розібрати верхні поверхи п'ятикутної башти. Колишні покої замку перетворили на казарми, а у північній частині обладнали пивоварний завод. При цьому часто грабували кімнати, нищили фрески, дорогу оббивку, каміни та підлоги, з великих картин робили мішки.

За таку злочинну бездіяльність польська громада Бережан почала бити на сполох. З'явилися критичні публікації на адресу власників замку – Потоцьких, що призвело до певних спроб відновлення замкового комплексу. Під час I Світової війни замок і костьол зазнали значних руйнувань. В міжвоєнний

період поляки законсервували мури, розробили проект відновлення замку. Однак, у той державі не вдалося втілити свій задум передусім по причині браку коштів.

Таблиця 4.4.

Пам'ятки археології місцевого значення на території Бережанської ТГ.

Назва пам'ятки	Місце розташування	Датування (епоха)	Час відкриття або виявлення	Загальна площа
Бережанська міська рада				
Стоянка Бережани VII	північні околиці міста, правий берег р. Золота Липа	35 – 10 тис. р. до н.е.	1987	0,75 га
Стоянка Бережани V	урочище Гора Сторожисько	- середній палеоліт (150-40 тис. років тому) - пізній палеоліт (40-10 тис. років тому)	–	–
Стоянка Бережани VI	с. Посухів, 3 км на південний схід від південно-східних околиць м. Бережани, на вершині г. Лисоня	- середній палеоліт (150-40 тис. років тому) - пізній палеоліт (40-10 тис. років тому)	1980	1 га
Бішівська сільська рада				
Стоянка Поручин I	с. Поручин, околиці села	35 – 10 тис. р. до н.е.	1984	

Радянська влада після Другої Світової війни взяла замок під охорону, однак, ніяких конкретних заходів не було зроблено. Не принесли значних результатів і наступні реставраційні проекти (1980, 1989 і 1991 рр.). Уже за часів незалежності реставраційні роботи продовжилися, однак відбувалися дуже повільними темпами. Це призвело до того, що у 2011 р. частина муру завалилися. У 2020 р. Бережанський замок включили до попереднього переліку 100 історичних пам'яток, які підлягають реставрації в рамках національного проекту “Велике будівництво”.

Крім цього на території Бережанської громади збереглася ціла низка цікавих пам'яток археології місцевого значення. За умови належного захисту і раціонального рекреаційного використання, у майбутньому вони також цілком зможуть стати привабливими туристичними дестинаціями.

Головною властивістю рекреаційних ресурсів є те, що їм властива здатність відновлювати і розвивати духовні та фізичні сили людини. Такі ресурси придатні як для прямого, так і для опосередкованого споживання, надання різноманітних послуг курортно-лікувального і рекреаційно-туристського характеру.

Таблиця 4.5.

Історико-культурні пам'ятки місцевого значення на території Бережанської ТГ.

Найменування пам'ятки	Місцезнаходження	Дата спорудження пам'ятника, датування виявлення	Матеріал	Рішення про взяття під охорону
Бережанська міська рада				
Скульптура Божої Матері	вул. Вірменська (подвір'я церкви Св. Трійці)	скульптура – XIX ст., підмурівок – більш ранній	камінь	Наказ управління культури Тернопільської ОДА № 16 від 27.01.2010 р.
Пам'ятник провіднику ОУН Степану Бандері	вул. С. Бандери, 8	14.10. 2005	погруддя – бронза	Наказ управління культури Тернопільської ОДА № 16 від 27.01.2010 р.
Пам'ятник письменнику Богдану Лепкому	площа Ринок, за ратушею	1997	метал	Наказ управління культури Тернопільської ОДА № 112 від 18.10.2005 р.
Пам'ятник діячу ОУН Мирону Дмитру "Максим Орлик"	с. Рай, біля школи	–	–	Наказ управління культури Тернопільської ОДА № 112 від 18.10.2005 р.

На основі збережених історико-культурних об'єктів через територію Бережанської територіальної громади було розроблено низку досить цікавих туристичних маршрутів, які здебільшого проходять околицями м. Бережани.

Загалом територія Бережанської громади є досить перспективною для організації різних видів рекреаційної діяльності. Цьому сприяє наявність не лише збережених природних об'єктів, а й ціла низка цікавих історико-культурних об'єктів. Для організації рекреаційної діяльності на території громади необхідно провести детальніші дослідження рекреаційного потенціалу природних та історико-культурних об'єктів.

4.3. Сучасний стан закладів розміщення та його зміни

Якщо говорити про туристичну інфраструктуру Бережанської громади загалом, то вона ще недостатньо розвинута і це значно стримує туристичні потоки в регіоні, а отже і розвиток туризму. Хоча протягом останнього десятиріччя інфраструктура дещо покращилася, однак, все ще потребують розгляду та вирішення питання реконструкції та будівництва закладів розміщення, ремонту автошляхів, облаштування місць для короткочасного відпочинку туристів. Найбільшою проблемою розвитку туризму у Бережанській громаді є відсутність належних закладів комплексного обслуговування туристів: готелів, мотелів, кемпінгів тощо. На дорогах району немає достатньої кількості вказівників, рекламних щитів, які б інформували туристів про туристичні об'єкти.

Розвиток туристичної галузі та зацікавленість споживачів не може бути забезпечена без потужної матеріально-технічної бази: а саме готелі, заклади харчування, бази відпочинку. Однією з основних складових туристичної індустрії Бережанської громади, яка визначає її реальний потенціал, є наявне готельне господарство. Саме готельні підприємства міста виконують одну з найважливіших функцій у сфері туристичного обслуговування: забезпечують туристів сучасним житлом і необхідним набором комплексних послуг, адже якість проживання та відповідне обслуговування високого рівня впливають на зростання рівня туристичного сервісу.

Багато діючих готелів ще офіційно не введені в експлуатацію і не охоплюються статистичною звітністю. Також часто надаються послуги

подобової оренди житла і приватних хостелів, значна частина з яких не є зареєстрованими в органах державної реєстрації. Попит на готельні послуги на території Бережанщини часто значно перевищує пропозицію від діючих закладів розміщення, недостатньою є також і ємність закладів готельного господарства у громаді. Іншою, поки що не вирішеною проблемою є недостатня кількість недорогих готелів і хостелів на території громади. Значна частина подорожуючих і активних туристів переважно є людьми з невисокими доходами, на яких, як не дивно, не зорієнтовані більшість готельних закладів нашого регіону. Відсутні також досить популярні останнім часом серед молоді недорогі хостели, мережа яких в Україні постійно розширюється.

У садибах відпочиваючим найчастіше пропонують відпочинок на лоні природи у поєднанні з різними видами рекреаційної діяльності: передусім, прогулянки верхи на конях, екскурсії зі збору грибів та ягід, купання у водоймах чи риболовлю. У селах громади туристи мають змогу спробувати долучитися до ведення домашнього господарства, ознайомитись із народною творчістю, традиціями та обрядами, скуштувати домашніх страв або особисто взяти участь у місцевих фестивалях чи інших народних святкуваннях.

РОЗДІЛ 5. ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ БЕРЕЖАНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.

5.1. SWOT-аналіз можливостей використання рекреаційних ресурсів громади.

За матеріалами дослідження природних та історико-культурних ресурсів Бережанської територіальної громади ми зробили спробу провести SWOT-аналіз, який дозволяє побачити та виділити сильні та слабкі сторони туристичного потенціалу громади, окреслити проблеми та перспективи його подальшого розвитку, виявити сильні сторони, що здатні сприяти розвитку сфери туризму в регіоні або слабкі сторони, які можуть суттєво його загальмувати.

Таблиця 5.1.

SWOT-аналіз можливостей рекреаційного використання рекреаційних ресурсів Бережанської ТГ.

<i>Strength – сильні сторони</i>	<i>Weaknes – слабкі сторони</i>
<ul style="list-style-type: none"> • унікальні природничі та туристичні ресурси для розвитку туризму (сакрального, пізнавального, та ін.); • наявність унікальних пам'яток; • вигідне географічне розташування; • наявність унікальних та сприятливих рекреаційних ресурсів, клімату і погоди; • розміщення історичних об'єктів (замки, костели і т.п.); • наявність значної кількості природних ресурсів для забезпечення розвитку місцевої промисловості та створення рекреантам умов європейського рівня; • досить розвинута транспортна інфраструктура, висока щільність транспортних мереж, • наявність кваліфікованих трудових ресурсів; • потужний освітній потенціал регіону; • збережені унікальні національно-культурні традиції, • достатньо екологічно-чистий компактний 	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність відповідних закладів розміщення різних стандартів і низький рівень розвитку сфери обслуговування; • незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів; • незадовільний стан багатьох пам'яток культурної спадщини і відсутність дієвих програм їх збереження та пристосування для потреб туристів; • відсутня взаємодія органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку рекреації у громаді; • відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення; • слабе пристосування для розвитку спеціальних видів туризму (сплави, спелеотуризм); • низька платоспроможність населення; • недостатня ефективність діяльності відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки для розвитку

<p>регіон;</p> <ul style="list-style-type: none"> • досить висока готовність місцевого населення до ведення рекреаційного бізнесу. 	<p>рекреаційного бізнесу;</p> <ul style="list-style-type: none"> • недосконале податкове законодавство; • відсутність нормативних документів, які б регулювали діяльність власників сільських садиб; • обмежене фінансування з державного бюджету; • недооцінка значення туризму для розвитку громади; • низький рівень підготовки управління кадрів; • відсутність даних про цільові ринки та цільові групи туристів, які відвідали Бережанщину; • відсутність активності бізнесу у співпраці по промоції громади;
<p><i>Opportunity – шанси</i></p>	<p><i>Threats – ризики</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • зростання ваги туристичної галузі в економіці громади; • розвиток дотичних галузей, який приводить до росту ділового туризму, підприємницької активності, розвиток нових видів туризму; • стає зростання кількості туристів (в'їзний та внутрішній туризм); • удосконалення законодавчої бази туризму; • швидке збільшення попиту на туристичні послуги на основі зростання купівельної спроможності окремих верств населення; • створення позитивного іміджу району; • включення регіону в регіональну туристично-рекреаційну систему; • покращення транспортної доступності громади (будівництво чи облаштування парковок для автотранспорту); • можливість покращення кваліфікації працівників за рахунок створення освітніх програм (навчальних центрів, співпраця з навчальними закладами); • розвиток туристичної інформаційної інфраструктури та створення єдиного календаря подій. 	<p>нестабільність політичної та економічної ситуації в країні;</p> <p>сильні бюджетні обмеження;</p> <p>орієнтація інвесторів, головним чином, на експлуатацію мінерально-сировинних, земельних ресурсів регіону;</p> <p>відсутність дієвого механізму використання для туризму об'єктів культурної спадщини та пам'яток природи;</p> <p>відсутність дієвої державної політики щодо використання курортно-рекреаційних зон;</p> <p>зменшення туристичного потоку через відсутність чіткого позиціонування Бережанщини.</p>

Проведений SWOT-аналіз туристичного ринку регіону засвідчує, що Бережанська територіальна громада володіє доволі потужним потенціалом для здійснення більшості видів туристично-рекреаційної діяльності, використання якого суттєво лімітується низкою обмежень, для подолання яких слід обрати

чітку стратегію. За потенціалом для розвитку туристичного та курортно-рекреаційного бізнесу Бережанщина є одним з найперспективніших районів Тернопілля, вона має надзвичайно привабливі на фоні інших районів умови, зокрема, вигідне геополітичне розташування, наявність унікальних культурних та природних об'єктів.

5.2. Вплив воєнних дій на стан використання природних та історико-культурних ресурсів.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 р. поставило під загрозу не лише подальший розвиток туризму на теренах України, але і передусім міжнародний сектор подорожей, який щойно почав відновлюватись від втрат, викликаних пандемією Covid-19. Туристичний сектор, що почав впевнено відновлюватись у січні 2022 р., значно звузив можливості для повномасштабного зростання вже в березні 2022 р. Слід зазначити, що спад у розвитку рекреації та туризму певною мірою стосується, не лише тих регіонів, що перебувають в окупації, чи на території яких ведуться активні бойові дії, але і в тих регіонах, у яких ситуація на перший погляд залишається доволі спокійною.

Під загрозу потрапив як в'їзний туризм в Україні, так і виїзний. До причин, що стали перешкодою розвитку в'їзного туризму на сьогоднішньому етапі розвитку подій слід віднести:

- воєнні дії на території України, що несуть небезпеку не лише для туристів, але і для всього населення України, особливо в місцях окупації та ведення активних бойових дій;
- втрата значної частини туристично-рекреаційних ресурсів (історичних пам'яток, пам'яток культури, архітектури, релігійно-туристичних об'єктів, природно-заповідного та лікувально-оздоровчого фонду) у зв'язку із їх повним чи частковим руйнуванням унаслідок бойових дій або із розміщенням в зонах окупації чи активних бойових дій;
- руйнування інфраструктури в районах проведення активних бойових дій (заклади розміщення, заклади харчування, заклади розваг тощо);

- закриття повітряного простору для польотів цивільної авіації;
- порушення логістики по всій території України, що безпосередньо пов'язано або із руйнуванням шляхів сполучення або із розміщенням на них чи поблизу окупаційних військ;
- розміщення окупаційних військ на території областей, що були важливими туристичними центрами в Україні;
- значна втрата трудових ресурсів, яка пов'язана із виїздом персоналу за кордон, переміщенням персоналу в інші регіони України або безпосереднім залученням персоналу у воєнних діях.

Таким чином, російсько-українська війна спричинила помітне зменшення міжнародних туристичних потоків, до чого призвела ціла низка пов'язаних із війною чинників, де перше місце займає безпека туристів, яку на сьогоднішній день Україна гарантувати повною мірою не в змозі.

На сьогоднішній день, навіть не зважаючи на бойові дії, внутрішній туризм усе ж функціонує, адже у відносно безпечних регіонах країни можна відвідувати туристичні об'єкти, музеї, заклади відпочинку тощо. Окрім того в цих же регіонах інфраструктура розвинена на відносно високому рівні, а логістика зазнала менших відхилень від звичної діяльності. Деякі регіони України навіть відзначають деяке зростання числа туристів. Особливо це можна зауважити, проаналізувавши рівень наповненості готелів на території громади.

Війна змусила людей вимушено “подорожувати” країною, особливо в західні області України. У відносно безпечних областях країни туристичним середовищем розроблені спеціальні екскурсійні тури, які є безкоштовними для тих, хто залишив свої будинки через війну.

У Західній Україні у екскурсії досить часто закладена сильна історична складова з тією метою, аби краще пояснити рекреантам та туристам зі східних регіонів країни ті періоди, які пережила наша держава, у період панування більшовицького комуністичного режиму. До прикладу, досить часто екскурсоводи вказують на подібність звірств комуністів у 1939-41 рр., з тими, які на жаль зараз ми спостерігали в Бучі, Ірпені, Маріуполі, Харкові та інших містах і селах України.

Також, варто зазначити, що тури, які вже проводяться у західних областях країни, у тім числі і на території Бережанської громади повинні передбачати наявність за маршрутом бомбосховищ та захисту за умови оголошення повітряної тривоги, що на сьогоднішній день залишається дуже актуальним, адже війна, на жаль, ще триває¹⁸. Голова Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) Мар'яна Олесків наголошує, що після війни туризм зміниться, суттєво зміняться підходи до містобудування, необхідно буде враховувати на туристичних об'єктах моменти з укриттями, у музеях повинні з'явитися повноцінні плани евакуації персоналу, цінностей і т.д.

Ситуація, яка склалася на сьогодні у більшості південних областей України з огляду на розвиток туризму і рекреації залишається ще складнішою, адже сезонний літній туризм на берегах Чорного й Азовського морів буде неможливим ще тривалий час. Навіть, з умови, що якщо в південних областях найближчим часом припиняться активні бойові дії, територія залишатиметься досить небезпечною для відвідування туристами та рекреантами, а на відновлення знищеної інфраструктури, логістики, зруйнованих туристично-рекреаційного, природно-заповідного, лікувально-оздоровчого фондів та морального стану жителів потрібно буде певний тривалий час та значні затрати ресурсів. Також, на очищення території від залишків боєприпасів, зброї та небезпечних об'єктів потрібен час.

Не набагато краща ситуація спостерігається і в північних та східних областях України, які постраждали від повномасштабного воєнного вторгнення росії на територію України, адже інфраструктура, шляхи сполучення, логістика туристичні об'єкти цих областей зруйновані майже повністю. Крім того, туристичні потоки не зможуть відновлюватись до повного припинення воєнних дій, що пов'язано із чинниками безпеки, які займають важливе місце в організації туристичної діяльності.

Усі наведені факти свідчать про надзвичайно складні випробування, які постають перед туристичною сферою в Україні, та й загалом перед усією економікою країни. Однак, у світі є чимало яскравих прикладів, коли після масштабних воєнних дій країни чи окремі регіони досить швидко

відновлювалися та з новими силами розвивали туризм і рекреацію на своїх територіях. Це пов'язано передусім з тим, що воєнні дії, збройні конфлікти, тероризм значною мірою впливає на пришвидшення створення нової спадщини та сприяють розвитку т.зв. “туризму пам'яті”, який ґрунтується на вшануванні пам'яті всіх, тих, хто постраждав унаслідок воєнного вторгнення.

Отже, повномасштабна війна росії проти України на сьогоднішньому етапі розвитку подій надзвичайно негативно позначається на розвитку рекреаційної та туристичної індустрії в Україні. Однак, враховуючи досвід країн, які подібно, як Україна пройшли через складні випробування війною та бойовими діями, перед нашою державою повинні у майбутньому відкритись нові можливості для розвитку не лише внутрішнього, але і міжнародного туризму. Важливе місце має бути відведене “туризму пам'яті” (для вшануванні пам'яті загиблих під час воєнного вторгнення), “воєнному туризму” (для висвітлення масштабів війни та руйнувань, спричинених нею на території України) та “національно-патріотичному туризму”, аби постаратися вберегти від помилок минулого майбутні покоління.

5.3. Шляхи оптимізації використання природних та історико-культурних ресурсів Бережанської громади.

Однією з найважливіших проблем оптимізації рекреаційного природокористування є досягнення функціональної відповідності території соціально-необхідному виду її використання. Це потребує визначення найбільш раціональних параметрів рекреаційних ресурсів та співвідношення між ними і природними ландшафтами, що необхідно для підтримки балансу у бажаному для людини стані. Еколого-географічний підхід до обґрунтування шляхів оптимізації проектних рішень щодо рекреаційного природокористування має передбачати одночасне сполучення комплексного і галузевого, регіонального і локального підходів. За ресурсно-рекреаційним рейтингом, територія Бережанської громади Тернопільської області належить до регіонів України, де цей показник “відносно низький” [54]. Традиційною формою рекреаційної діяльності тут завжди було переважання історичної складової на базі наявного

природно-ресурсного потенціалу. Поряд з регіональними особливостями кліматичних ресурсів, лікувально-оздоровча специфіка яких визначається розмаїттям ландшафтної структури, традиційними формами відпочинку і оздоровлення є використання різноманітних мінеральних вод та лікувальних грязей [4].

Природні ландшафти як комплексні виразники потенційних властивостей природного середовища є основною одиницею експертного розгляду при розміщенні об'єктів раціонального рекреаційного природокористування. Застосування еколого-географічного підходу до оптимізації рекреаційного природокористування потребує урахування всіх головних властивостей території громади, необхідних для прийняття рішень, що не шкодять і не можуть зашкодити природному середовищу.

Рівнинні опільські природно-територіальні комплекси, розташовані в межах Бережанської ТГ Тернопільської області, обрані в якості об'єкта досліджень не випадково. Територія Бережанщини характеризується значними рекреаційними ресурсами, що використовуються або можуть у майбутньому бути використані для відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення населення. Серед багатьох проблем однією з найбільш актуальних є недостатньо ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу Бережанщини, а також удосконалення існуючих і створення нових територіальних рекреаційних систем (ТРС).

Бережнська ТГ володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом: це і помірно теплий клімат, наявність цікавих об'єктів природно-заповідного фонду та значна кількість історико-культурних пам'яток та інших визначних місць.

Взагалі виділяють три типи рекреаційного природокористування. *Перший тип* пов'язаний з використанням умовно незмінених природних ландшафтів, котрі, як правило, мало пристосовані до рекреаційних занять. Він притаманний національним природним паркам або зонам обмеженого використання в лісопаркових масивах. Тут найскладнішим є вибір ділянок, найбільш

комфортних для заданих видів відпочинку і разом з тим стійких до рекреаційних навантажень.

Другий тип рекреаційного природокористування характеризується використанням перетворених ландшафтів, наприклад, приміські зелені зони з найбільшим рекреаційним навантаженням. Цей тип потребує проведення комплексу заходів, спрямованих, по-перше, на формування нових або покращання вже існуючих властивостей ландшафту як рекреаційного ресурсу; по-друге, на запобігання деградації природних об'єктів як рекреаційного ресурсу у майбутньому.

Третій тип рекреаційного природокористування відрізняється створенням штучних антропогенних ландшафтів та їх окремих компонентів – лісових культур, пляжів, водосховищ, що визначає можливість збереження рекреаційної комфортності. Сьогодні необхідність створення штучних природно-технічних утворень виникає майже всюди, особливо у районах, де рекреаційні ресурси або не відповідають системі потреб, або дуже обмежені, або взагалі відсутні [4].

Відмінності таких типів рекреаційного природокористування відображають необхідність урахування різномасштабних процесів взаємодії між рекреаційними навантаженнями і стійкістю територіальної рекреаційної системи, її окремих компонентів у їхній динаміці. Наприклад, для другого і третього типів рекреаційного природокористування зростає “вага” технічних елементів ТРС – вони використовуються вже не лише для регулювання рекреаційних потоків, а й для збільшення стійкості тих чи інших властивостей природних комплексів. Це, наприклад, створення інженерних споруд для укріплення берегів і запобігання можливим зсувам; гребель для підтримання рівня водосховищ; меліоративних споруд, необхідних при організації лісопарків, тощо.

Одним з головних шляхів оптимізації ТРС на території Бережанської громади є дотримання принципу повсюдності проведення природоохоронних заходів. Це обумовлено, по-перше, тим, що ТРС є найбільш відкритими системами, тісно пов'язаними з іншими функціональними системами; по-друге,

тим, що проведення заходів із збереження природи необхідно для всіх ТРС, незалежно від рекреаційного навантаження. Специфіка рекреаційного природокористування полягає у тому, що воно постійно сполучається з іншими видами природокористування – насамперед, лісогосподарським, сільськогосподарським, водогосподарським. Кожен з них вносить свій “внесок” у перетворення ландшафту, яке іноді співпадає з цілями рекреаційного природокористування, але частіше – суперечить їм. Розвиток інших видів природокористування відбувається в межах або у тісному контакті із територіями, де є курортно-рекреаційні ресурси.

Наступним шляхом оптимізації ТРС Бережанщини є дотримання принципу превентивності (профілактичності) природоохоронних заходів. Для першого типу рекреаційного природокористування цілком достатньо регулювати норми навантажень на природу. Для другого вирішальне значення має розробка заходів з благоустрою території. Якщо у першому випадку навантаження на територію співвідносяться із властивостями природних ландшафтів, то у другому враховуються, насамперед, розвиток дорожньої мережі, інфраструктурні елементи, ступінь перетвореності ландшафтів. За допомогою благоустрою території досягається, з одного боку, підвищення стійкості ландшафтів, а з іншого – зниження рекреаційних навантажень на природу. Наприклад, для перетворення лісового ландшафту у лісопарковий необхідні такі заходи з благоустрою території: оздоровчі і санітарні рубки; покращання стану відкритих просторів; розчистка і облагороджування луків; розкриття видових пейзажних точок; меліоративні, протипожежні заходи, лісопатологічні роботи та ін.

Для третього типу рекреаційного природокористування принцип превентивності закладається безпосередньо в структуру ТРС з урахуванням можливих негативних впливів на її природну складову. Більшість технічних елементів (штучні пляжі, греблі, системи дренажу, очисні споруди тощо) вводяться у систему з метою послабити в майбутньому негативні впливи на рекреаційні ресурси з боку як самої рекреаційної галузі господарства, так і інших галузей, а також природних процесів. Наприклад, після рекультивації

місць добування корисних копалин на них можливий розвиток різних видів рекреаційної діяльності – на відвалах проводяться лісопосадки, кар'єри облаштовуються для водних видів відпочинку. Перетворений ландшафт має більшу привабливість, а рекреаційне використання територій, порушених гірничою промисловістю, є найбільш ефективним з економічної та екологічної точок зору. Крім того, воно доцільне, оскільки ці землі розташовані в індустріальних регіонах, де проблема вільних від використання земель стоїть особливо гостро.

Серед інших шляхів оптимізації ТРС досліджуваної території слід виділити територіальну диференціацію природоохоронних заходів, що визначається відмінностями у стійкості природно-технічних комплексів, з одного боку, і територіальною нерівномірністю розподілу рекреаційних потреб – з іншого. Це потребує розробки територіально диференційованих нормативів навантажень на природу – фактично для кожної ТРС регіону має бути розроблена своя система нормативів. При визначенні оптимальних і критичних навантажень на ПТК слід звертати увагу на ті властивості ландшафтів, які вносять найбільш серйозні корективи у величину норм навантаження. Наприклад, прямий вплив відпочиваючих, що визначається витоптуванням, фіксується розвитком стадій дигресії природної рослинності. Проте насправді вплив на навколишнє середовище з боку відпочиваючих ширший – це засмічення побутовими відходами та органічними речовинами; переміщення і переселення видів рослин, у т. ч. бур'янів, тощо. Сьогодні процес територіальної диференціації значною мірою пов'язаний з другим та третім типами рекреаційного природокористування, де роль властивостей природних ландшафтів значно нівелюється завдяки благоустрою території, створенню технічних елементів або перетворенню природних, що дозволяє підвищити навантаження на природну складову. Очевидно, що основні навантаження мають припадати на території, які знаходяться в зонах транспортної доступності по відношенню до великих міст, а також в районах з цінними рекреаційними ресурсами – родовищами мінеральних вод, пам'ятками історії і культури тощо.

Ще один шлях оптимізації ТРС – вибір найбільш оптимального режиму управління рекреаційною діяльністю, адже залежно від типу рекреаційного природокористування характер управління змінюється. Для першого типу управління здійснюється насамперед через систему адміністративно-юридичних заходів, спрямованих на обмеження потоків рекреантів, на прийняття заходів із зменшення негативного впливу промислових і сільськогосподарських підприємств. Для другого і третього типів до адміністративних важелів приєднуються цілеспрямовані зміни у територіальній організації системи, у створенні спеціалізованих ТРС. Наприклад, при формуванні дорожньої мережі можна впливати на розподіл потоків відпочиваючих шляхом розміщення у певних місцях автокемпінгів, мотелів, і тим самим регулювати рекреаційні навантаження. Служба управління і контролю визначає стійкість системи, надійність її функціонування і тим самим створює умови для ефективного задоволення рекреаційної діяльності. За умови створення такої служби та об'єднання всієї інформації в єдиному банку даних з'явиться можливість своєчасного коригування стратегії і тактики рекреаційного природокористування.

Сьогодні актуальним і необхідним стає режим обмеженого і збалансованого рекреаційного природокористування, Природні рекреаційні ресурси є незамінною умовою і матеріальною базою розвитку рекреаційного природокористування, а їх охорона від забруднення і руйнування – найважливіше завдання не лише органів державної влади, але й суспільства загалом. Адже ступінь задоволення рекреаційних потреб людини залежить від якості оточуючого середовища у тому чи іншому регіоні.

ВИСНОВКИ

Теоретичною основою магістерської роботи є еколого-географічний аналіз, спрямований на пізнання просторово-часової організації території, розміщення природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів. Одним з актуальних напрямків використання такого аналізу є його застосування для вирішення екологічних проблем людини з метою раціонального використання рекреаційних ресурсів територій.

Рекреаційні ресурси – це об’єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, які використовуються або можуть використовуватися для розвитку рекреації і туризму. Вони є матеріальною основою формування ТРС різного типу і таксономічного рангу. Рекреаційні ресурси поділяються на дві основні групи: природні та історико-культурні.

Бережанська міська громада – територіальна громада в сучасному Тернопільському районі Тернопільської області. Адміністративний центр громади – м. Бережани – 17430 осіб. Загальна площа громади становить 244,0 км², чисельність населення – 26 817 осіб. Територіальна громада м. Бережани функціонує спільно із підпорядкованими селами Лісники та Рай. Загалом до складу громади загалом входять 21 населений пункт, найбільші з яких навколишні села: Біще, Залужжя, Поручин, Жовнівка, Жуків, Гиновичі, Підлісне, Куропатники, Баранівка, Ясне, Надрічне, Посухів, Урмань, Краснопуца, Пліхів, Шибалин, Комарівка. Місцевість багата історико-архітектурними та культурними пам’ятками, мальовничими ландшафтами, відомими постатями української історії, що проживали і творили на території Бережанщини.

Геологічна будова Бережанщини представлена головним чином мезозойськими та кайнозойськими осадовими породами. Практично на всій території ТГ найбільше поширення мають четвертинні відклади. Леси і лесовидні суглинки делювіального походження трапляються переважно на схилах горбів, де вони часто є ґрунтотворною породою. Відповідно до геоморфологічного районування, територія Бережанської громади входить до

Волинсько-Подільської області пластово-денудаційних височин. Підобласть – Подільська структурно-денудаційна височина на неогенових і крейдових відкладах.

Територія громади є переважно рівнинною із абсолютними висотами 250-400 м. н.р.м. Подекуди виділяються окремі пагорби з абсолютними висотами близько 400 м. н.р.м. (гора Лисоня висотою 399 м, Сторожиська гора – 398 м, гора Яришків – 407 м, Бабина гора – 400 м, гора Звіринець – 372 м), які плавно змінюються у широкі долини.

Кліматичні умови Бережанської громади формуються передусім під впливом сонячної радіації та циркуляції атмосфери. Зона широколистяних лісів, до якої відноситься територія району дослідження, входить до Північної атлантико-континентальної кліматичної області. Клімат Бережанщини – помірноконтинентальний.

На території Бережанщини представлені такі типи ґрунтів: сірі лісові, темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені. Структура ґрунтового покриву громади визначається горбогірним рельєфом місцевості, глибоким розчленуванням території лівими притоками Дністра, широкими балками, а також інтенсивним розвитком площинної ерозії.

Природні умови Бережанщини сприятливі для розвитку сільського та лісового господарства. Ще в недалекому минулому Бережанщина славилася дубовими, ялиновими, ясенovo-дубовими лісами. Однак, протягом історичного часу значна частина лісів були знищені.

Сучасна структура господарського комплексу Бережанської громади має багатогалузевий характер. Основними галузями спеціалізації громади є: харчова, будівельна, деревообробна, легка промисловість.

В промисловості значну частку займає виробництво товарів непродовольчого сектору, а саме: ТОВ “Христина” (виробництво картонної тари), ТОВ “Цегельний завод Керамік ” (виробництво будівельної цегли), ТОВ “Кеннер Україна” (будівельні вироби з пластмаси), ВАТ “Бережанський склозавод” (виготовлення склопосуду), ТОВ “Клін Вуд – Тернопіль”, ТОВ

“Бережанибудіндустрія”, ТОВ “Теплолайн” (виготовлення тирсобрикетів), ТзОВ “Дукат-Євро” (виробництво молокопродуктів).

У підпорядкуванні Бережанської громади є 23 об’єкти ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення загальною площею 3245,8 га (що складає понад 13,2% площі ТГ). Окрім цього заплановано створення національного природного парку “Бережанське Опілля, площею 11800 га та регіонального ландшафтного парку “Урманський”, площею близько 4000 га.

Однією з найцікавіших архітектурних пам’яток, збережених на території Бережанської громади є замок – пам’ятка житлово-фортифікаційного мистецтва епохи Відродження. Крім цього на території Бережанської громади збереглася ціла низка цікавих пам’яток археології місцевого значення. За умови належного захисту і раціонального рекреаційного використання, у майбутньому вони також цілком зможуть стати привабливими туристичними дестинаціями.

За матеріалами дослідження природних та історико-культурних ресурсів Бережанської територіальної громади було проведено SWOT-аналіз, який дозволяє побачити та виділити сильні та слабкі сторони туристичного потенціалу громади, окреслити проблеми та перспективи його подальшого розвитку, виявити сильні сторони, що здатні сприяти розвитку сфери туризму в регіоні або слабкі сторони, які можуть суттєво його загальмувати.

Загалом територія Бережанської громади є досить перспективною для організації різних видів рекреаційної діяльності. Цьому сприяє наявність не лише збережених природних об’єктів, а й ціла низка цікавих історико-культурних об’єктів. Для організації рекреаційної діяльності на території громади необхідно провести детальніші дослідження рекреаційного потенціалу природних та історико-культурних об’єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Агафонова Л.Г., Агафонова О.Є. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання : навч. посіб. К.: Знання України, 2002. 358 с.
2. Безручко Л.С. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського р-ну Львівської обл.): навчально-методичний посібник / за ред. Р.Я. Береста. Львів, 2013. 160 с.
3. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2004. 36 с.
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України. К.: ВЦКНУ, 2001. 396 с.
5. Бережанський район. Тернопільська обласна рада : веб-сайт. URL: <http://te-rada.org/?id=61>.
6. Божук Т.І. Рекреаційно-туристичні дестинації : теорія, методологія, практика: автореф. дис. д-ра геогр. наук : 11.00.11; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2014. 40 с.
7. Географія Тернопільської області : у 2 т. /гол. ред. М.Я. Сивий. Тернопіль: Крок, 2017. Т.1. 500 с.
8. Герасимів З.М. Еколого-географічні особливості землекористування Бережанського адміністративного району // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. 2017. Вип. 19. С. 86–89.
9. Герасимів З. М. Оптимізація землекористування східної частини Опілля (в межах Тернопільської області) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія 2005. Вип. 9. С. 86–89.
10. Герчанівська П.Е. Дерев'яні церкви України. К.: Наукова думка, 1996. 136 с.
11. Гетьман В.І. Курортно-рекреаційні системи Українських Карпат // УГЖ. 1999. № 3. С. 34–37.

12. Гетьман В.І. Сучасний стан і перспективи розвитку курортної справи в Карпатському регіоні // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Мат. міжнар. конф. (м. Рахів, 14–18 жовтня, 2002 р.). Рахів, 2002. С. 39–41.
13. Головне управління статистики Тернопільської області: URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfoNS.html>.
14. Дем'янчук П.М., Свинко Й.М. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон : монографія. Тернопіль : Видавництво “Підручники і посібники”, 2011. 207 с.
15. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. Вінниця: Еко Бізнес Центр, 2008. 184 с.
16. Денисик Г.І., Канський В.С. Лісові антропогенні ландшафти Поділля: монографія. Вінниця: ПП “ТД “Едельвейс і К”, 2011. 168 с.
17. Державна статистична звітність про наявність земель та розподіл їх за власниками земель, землекористувачами, угіддями по Бережанському району станом на 01.01.2019 р. / Головне управління Держгеокадастру у Тернопільській області. URL: <https://ternopilska.land.gov.ua/podaty-zapyt-napublichnu-informatsiiu>.
18. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навч. посіб. К, 2007. 224 с.
19. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації). Чернівці: Прут, 1996. 288 с.
20. Завадинська О.Ю., Литвиненко Т.Є. Організація ресторанного господарства за кордоном: навч. посіб. К., 2003. 200 с.
21. Закон України “Про туризм” від 15.09.1995 №324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. №31.
22. Історія міст і сіл УРСР: У 26 т.: Тернопільська область. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1975. 678 с.
23. Кифяк В.Ф. Організація туризму: навч. посіб. Чернівці: Книги. XXI, 2008. 344 с.
24. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 298 с.

25. Кілінська К.Й. Туристичні ресурси Карпато-Подільського регіону // Вісник наукових досліджень. Серія Туризм. Вип. 1. Тернопіль, 2006. С. 56–65.
26. Концепція розвитку туризму та курортів у Тернопільській області до 2027 р. [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/21627>.
27. Кравців В.С., Євдокименко В.К., Габрель М.М. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації. Чернівці: Прут, 1995. 72 с.
28. Кузик С.П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: моногр. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 116 с.
29. Любинська І. Оцінка кліматичних ресурсів Тернопільської області для організації рекреаційної діяльності // Наукові записки. 2010. №2. С. 4-10.
30. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. К.: Альтпрес, 2003. 435 с.
31. Любіцева О.О. Розвиток курортної справи в Україні // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. Вінниця, 2005. Вип. 9. С. 86–89.
32. Маковей Ю. Інформаційне забезпечення діяльності туристичних підприємств // Ефективність державного управління. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 2. С. 339-345.
33. Мальська М.П., Худо В.В. Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
34. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручн. К., 2008. 661 с.
35. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: моногр. Львів: ІРД НАН України, 1997. 259 с.
36. Мельник А.В. Основи регіонального еколого-ландшафтознавчого аналізу. Львів: Літопис, 1997. 229 с.
37. Навчально-краєзнавчий атлас Тернопільської області // за ред. Кравчука Я.С.
38. Основи туризмознавства. К.: КНТЕУ, 2003. 100 с.

39. Охота В.І. Інвестиційно-інноваційний потенціал санаторно-курортного туризму на Тернопільщині. Інноваційні економіка, 2020. №3–4, С. 84–88.
40. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2003. 329 с.
41. Паньків Н. Туристичне ресурсознавство: навч. посіб. Львів: Український бестселер, 2011. 238 с.
42. Пащенко В.М. Основні поняття і проблеми еколого-географічних досліджень // Укр. геогр. журнал. 1994. №4. С. 8–12.
43. Пилипчук О. Заповідні об'єкти у системі Бережанського і Буцацького державних лісових господарств. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. Тернопіль, 2015. №1. С. 247-253.
44. Питуляк М.Р., Питуляк М.В. Особливості рекреаційного лісокористування в Тернопільській області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. Тернопіль, 2017. №2. С. 185-190.
45. Погурельська Т.В. Тернопільська область: Географічний атлас: вид. 3-є виправлене і доповнене. К.: ТОВ “Мапа, 2010. 20 с.
46. Попович С.І. Туристично-екскурсійні ресурси України // Туристичні ресурси України: Зб. наук. статей. К.: Типографія ФПУ, 1996. С. 7–17.
47. Природа Тернопільської області / за ред. К.І. Геренчука. Львів: Вища шк.,
48. Природні умови та ресурси Тернопільщини / наук.ред.: М.Я. Сивий, Л.П.Царик. Тернопіль: Терно-граф, 2011. 512 с.
49. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Тернопільської області: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 724-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a724r>.
50. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 12.06.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69132.

51. Програма розвитку лісового господарства Бережанщини на 2017-2021 рр.
URL: <http://oda.te.gov.ua/berezhanska/ua/catalog/item/55754.htm>.
52. Проект адміністративно-територіального устрою субрегіонального рівня Тернопільської області. Децентралізація: веб-сайт.
URL: <https://decentralization.gov.ua/new-rayons/ternopilska>.
53. Пушкар Б.Т. Рекреаційне господарство регіону та його особливості // Науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Випуск №2: Географія. Тернопіль 2010. С. 170-174.
54. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2020 р. Тернопіль: 2020 / Сінгалевич О.В., Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації.
55. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 432 с.
56. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 271 с.
57. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: навч. посіб. К.: Книги-XX. 2008. 449 с.
58. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні. Статистичний бюлетень. К.: Державний комітет статистики України, 2010. 99 с.
59. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. Ніжин: Видавництво НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. 264 с.
60. Сочка К.А. Організація рекреаційної діяльності. Ужгород: Інститут державного управління і регіонального розвитку, 1997. 63 с.
61. Стафійчук В.І. Рекреалогія. К.: Альтпрес, 2006. 263 с.
62. Тернопільська обласна державна адміністрація. Управління екології та природних ресурсів [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua/index.php/programa-onps>.

63. Туристична та санаторно-курортна галузь області / Тернопільська обласна державна адміністрація. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. Режим доступу: https://www.adm-tr.gov.ua/?page_id=1562.
64. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
65. Хлоп'як С.В. Пам'ятки замкової та фортифікаційної архітектури Західної України: проблеми залучення до використання у туристичній галузі // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету. Чернівці, 2005. Вип. III. С. 134–138.
66. Царик Л.П., Царик П.Л. Проектований РЛП “Бережанське Опілля” у системі екомережєвих відносин. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль, 2020. №1. С. 147-156.
67. Шаблій О. Основи загальної суспільної географії. Л.: ЛНУ, 2003. 443 с.
68. Яковенко І.М. Теоретико-методологічні основи рекреаційного природокористування (суспільно-географічне дослідження). НАН України; Ін-т географії. К., 2004.